

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»**

**Харків
2019**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

(галузь знань 0302 «Міжнародні відносини»,
освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»,
напрямок підготовки 6.030202 «Міжнародне право»)
для студентів 2 курсу факультету № 7
денної форми навчання

Затверджено вченою радою Університету

(протокол № від р.)

Харків
2019

Програма навчальної дисципліни «Конституційне право» / Укладачі Т.М. Слінько, Ю.Г. Барабаш, О.Г. Кушніренко. - Х. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019 р. - 77 с.

У к л а д а ч і: Т.М. Слінько,
Ю.Г. Барабаш,
О.Г. Кушніренко

Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою Університету
(протокол №   від   ).

I. Вступ

Навчальна дисципліна «Конституційне право» є базовою при підготовці фахівців за спеціальністю «Міжнародне право». Визначаючи засади інших галузей права, конституційне право, разом із тим, враховує положення й вивчення теорії держави і права, політології та інших суспільних дисциплін. Оскільки конституційне право належить до галузей права, які найбільш динамічно розвиваються, оволодіння ним у порівняльному аспекті найбільшою мірою сприяє виявленню позитивних та негативних моментів в існуючих публічно-правових інститутах. Значення предмета «Конституційне право» особливо проявляється в умовах глобалізації та інформатизації, які є додатковим стимулом активної взаємодії й взаємодоповнення елементів різноманітних правових систем.

Від класичного курсу конституційного права зарубіжних країн дана дисципліна відрізняється більш широким застосуванням порівняльно-правового й порівняльно-історичного методів вивчення, що дозволяє чіткіше виявляти загальне та особливе в сучасному стані й процесах розвитку конституційних інститутів і правовідносин, урегулюванні колізій, що виникають у сфері конституційного права.

У межах цієї дисципліни аналізується: конституційний лад України та зарубіжних країн: сучасні моделі конституції; розглядаються конституційні форми безпосередньої демократії: конституційний статус людини та громадянина; всебічно вивчаються конституційний статус парламенту, глави держави, уряду: конституційні моделі судової влади та конституційного правосуддя: місцевого управління та місцевого самоврядування.

Особлива увага приділяється засадам конституційного ладу, принципам обмеження та поділу влади, верховенства права, статусу політичних партій та масових громадських рухів, формі державного устрою та державного правління, політичного режиму.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни студенти п о в и н н і:

– з н а т и поняття найбільш важливих конституційно-правових дефініцій, розуміти природу і призначення інститутів та відносин сучасного конституціоналізму, які склалися в світі; фактори, завдяки яким конституційна теорія перетворюється в практичний конституціоналізм, а також теоретичні аспекти конституційно-правової проблематики;

– у м і т и використовувати набуті знання в своїй майбутній професії, розбиратися в змісті нормативно-правових актів та в практиці їх застосування, а також отримати досвід розкриття причинних зв'язків розвитку основних інститутів та правовідносин у сфері конституційного права, аналізувати співвідношення загального та особливого в організації й функціонуванні конституційних інститутів сучасних держав.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна та індивідуал ьна робота
1	Загальна характеристика порівняльного конституційного права	8	2	2	4
2	Теорія конституції та сучасні конституційні моделі	14	2	2	4
3	Конституційний лад і його засади в сучасних державах	8	4	2	4
4	Конституційні принципи соціально-економічної структури, політичної системи й духовного життя суспільства	2	2	2	4
5	Сучасні форми держави та їх порівняльний аналіз	12	4	4	4
6	Конституційні форми безпосередньої демократії. Виборче право, виборчі системи і референдуми.	12	2	4	6
7	Конституційно-правовий статус людини та громадянина.	14	4	4	6
8	Конституційний статус законодавчої влади	8	2	2	4
9	Конституційний статус глави держави	8	2	2	4
10	Виконавча влада – аналіз конституційно-правового статусу	8	2	2	4
11	Конституційні моделі судової влади	8	2	2	4
12	Моделі конституційного правосуддя	12	4	2	4

13	Місцеве управління й самоврядування: конституційні моделі	8	2	2	4
В с ь о г о		120	32	32	56

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 2 від 28 жовтня 2013 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО”

I. Конституційний лад в Україні та зарубіжних країнах

Загальна характеристика конституційного права

Поняття і предмет конституційного права. Об’єкти та суб’єкти конституційного права. Джерела конституційного права. Відповідальність в конституційному праві.

Сучасні моделі конституцій

Поняття та сутність конституції як основного закону суспільства й держави. Поняття та форми реалізації установчої влади народу. Форма і структура конституцій. Мова і стиль конституцій. Функції та юридичні властивості конституцій. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін (поправок) до конституцій.

Засади конституційного ладу

Конституційний лад і його засади. Соціальна, правова, демократична держава. Принцип обмеження влади конституцією та законами. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу.

Конституційно-правові засади політичної системи. Статус політичних партій та масових громадських рухів.

Держава і релігія.

Порівняльний аналіз конституційного регулювання статусу особи в

сучасному світі.

Конституційні засади економічної системи.

Державний суверенітет і поділ влади. Державні символи та державна (офіційна) мова. Форма державного правління.

Форма державного устрою. Поняття державної території. Види федерацій у різних країнах. Унітарна держава. Конфедерація. Державна територія та система адміністративно-територіального устрою. Автономія: поняття, форми, види.

Державний (політичний) режим: поняття та різновиди.

Конституційні форми безпосередньої демократії

Демократія та її форми. Принцип народного суверенітету. Співвідношення представницької та безпосередньої демократії. Референдум (плебісцит). Народна ініціатива. Види референдумів. Предмет референдумів у різних країнах. Вибори. Організація і проведення виборів. Принципи виборчого права. Мажоритарна, пропорційна та змішана виборчі системи. Виборчі ценси.

Конституційний статус людини та громадянина

Засади конституційного статусу людини та громадянина. Інститут громадянства (підданства): поняття, підстави набуття та втрати громадянства. Єдине громадянство. Конституційні права, свободи та обов'язки: поняття, юридична природа, гарантії. Класифікація конституційних прав. Види та характеристика особистих, політичних та інших прав людини й громадянина. Природні права. Позитивні права. Правові підстави обмеження в реалізації конституційних прав і свобод. Державно-правові та міжнародно-правові механізми захисту прав громадян.

II. Конституційне регулювання діяльності органів публічної влади в Україні та зарубіжних країнах

Конституційний статус парламенту

Конституційні моделі законодавчої влади. Загальна характеристика представницьких органів. Формування, структура та склад парламенту, основні форми діяльності. Парламентські фракції, комітети та комісії. Парламентські дебати. Законодавчий процес. Конституційний статус

депутатів. Депутатський мандат. Імунітет та індемнітет. Конституційні засади інституту народного захисника (омбудсмена).

Конституційний статус глави держави

Державна влада як інститут конституційного права. Інститут глави держави та його різновид. Порядок і умови заміщення поста (посади) глави держави в монархіях та республіках. Функції, компетенція та відповідальність глави держави. Імпічмент. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами. Акти глави держави.

Конституційний статус уряду

Система органів виконавчої влади. Формування уряду. Компетенція та акти. Глава уряду, члени уряду та їх статус. Політична відповідальність уряду. Організація виконавчої влади в умовах різних форм державного правління. Допоміжні органи уряду в різних країнах.

Конституційні моделі судової влади та конституційного правосуддя

Загальне вчення про судову владу. Адміністративна юстиція. Взаємовідносини судової влади і органів прокуратури в різних країнах. Суд присяжних. Основні принципи організації та діяльності судової влади. Статус суддів.

Моделі конституційної юстиції. Організація і формування органів конституційного контролю. Функції, повноваження, акти, правові позиції органів конституційної юрисдикції.

Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування

Поняття та засади місцевого управління. Система, структура та форми діяльності місцевих органів. Форми, види, теорії місцевого самоврядування. Порівняльний аналіз діяльності органів самоврядування в різних державах світу. Гарантії місцевого самоврядування. Статус депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування.

4. ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Л е к ц і я 1. Загальна характеристика порівняльного конституційного права

П л а н

1. Поняття і предмет порівняльного конституційного права.
2. Суб'єкти конституційного права.
3. Джерела конституційного права.
4. Відповідальність в конституційному праві.

Л е к ц і я 2. Сучасні моделі конституцій

П л а н

1. Поняття та сутність конституції як основного закону суспільства і держави.
2. Поняття та форми реалізації установчої влади народу.
3. Форма і структура конституцій.
4. Мова і стиль конституцій.
5. Функції та юридичні властивості конституцій.
6. Класифікація конституцій.
7. Прийняття, внесення змін (поправок) до конституцій у різних країнах світу.

Л е к ц і я 3. Конституційний лад і його засади

П л а н

1. Поняття конституційного ладу та його засад.
2. Соціальна, правова, демократична держава.
3. Принцип обмеження влади конституцією і законами.
4. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу.
5. Порівняльний аналіз конституційного регулювання статусу особи в сучасному світі.
6. Державний суверенітет і поділ влади.
7. Державні символи та державна (офіційна) мова.

Л е к ц і я 4. Конституційні принципи соціально-економічної структури, політичної системи й духовного життя суспільства

П л а н

1. Конституційно-правові засади політичної системи.

2. Статус політичних партій та масових громадянських рухів.
3. Держава і релігія.
4. Конституційні засад економічної системи.

Л е к ц і я 5. Сучасні форми держави та їх порівняльний аналіз

П л а н

1. Форма державного правління.
2. Форма державного устрою (федерація, унітарна держава). Конфедерація.
3. Державна територія та система адміністративно-територіального устрою. Столиця.
4. Поняття, форми та види автономії.
5. Державний (політичний) режим: поняття та різновиди.

Л е к ц і я 6. Конституційні форми безпосередньої демократії

П л а н

1. Демократія та її форми.
2. Співвідношення представницької та безпосередньої демократії.
3. Принцип народного суверенітету.
4. Референдум (плебісцит).
5. Народна ініціатива.
6. Поняття та види референдумів.
7. Предмет референдумів у різних країнах.
8. Поняття виборів. Організація і проведення виборів.
9. Принципи виборчого права.
10. Виборчі системи.
11. Виборчі цензи.

Л е к ц і я 7. Конституційно-правовий статус людини та громадянина

П л а н

1. Засади конституційного статусу людини та громадянина.
2. Поняття, підстави набуття та припинення громадянства (підданства).
3. Принципи громадянства.

4. Конституційні права, свободи та обов'язки: поняття, юридична природа, гарантії.
5. Класифікація конституційних прав.
6. Види та характеристика особистих, політичних та інших прав людини та громадянина.
7. Природні права. Позитивні права.
8. Правові підстави обмеження реалізації конституційних прав і свобод.
9. Державно-правові та міжнародно-правові механізми захисту прав громадян.

Л е к ц і я 8. Конституційний статус законодавчої влади

П л а н

1. Конституційні моделі законодавчої влади.
2. Загальна характеристика представницьких органів.
3. Формування парламенту, структура парламенту, основні форми діяльності.
4. Парламентські фракції, комітети та комісії.
5. Парламентські дебати.
6. Функції, повноваження, акти.
7. Законодавчий процес.
8. Депутатський мандат.
9. Імунітет та індемнітет.
10. Конституційні засади інституту народного захисника (омбудсмена).

Л е к ц і я 9. Конституційний статус глави держави

П л а н

1. Державна влада як інститут конституційного права.
2. Інститут глави держави та його різновид.
3. Порядок і умови заміщення поста (посади) глави держави в монархіях та республіках.
4. Функції, компетенція та відповідальність глави держави.
5. Імпічмент.
6. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами.
7. Акти глави держави.

Л е к ц і я 10. Виконавча влада – аналіз конституційно-правового статусу

П л а н

1. Система органів виконавчої влади.
2. Уряд і його різновиди.
3. Формування уряду.
4. Компетенція та акти.
5. Глава уряду, члени уряду та їх статус.
6. Політична відповідальність уряду.
7. Організація виконавчої влади в умовах різних форм державного правління.
8. Допоміжні органи уряду в різних країнах.

Л е к ц і я 11. Конституційні моделі судової влади

П л а н

1. Загальне вчення про судову владу та судову систему.
2. Адміністративна юстиція.
3. Взаємовідносини судової влади і органів прокуратури в різних країнах.
4. Суд присяжних.
5. Статус суддів.
6. Основні принципи організації та діяльності судової влади.

Л е к ц і я 12. Моделі конституційного правосуддя

П л а н

1. Моделі конституційної юстиції.
2. Конституційне правосуддя в механізмі правової охорони та захисту конституції.
3. Організація і формування органів конституційного контролю.
4. Функції, повноваження, акти, правові позиції органів конституційного контролю.
5. Контроль за конституційністю нормативно-правових актів.

Л е к ц і я 13. Місцеве управління й самоврядування: конституційні

моделі

П л а н

1. Поняття та засади місцевого управління.
2. Система, структура та форми діяльності місцевих органів.
3. Форми, види, теорії місцевого самоврядування.
4. Порівняльний аналіз діяльності органів самоврядування в різних державах світу.
5. Гарантії місцевого самоврядування.
6. Статус депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування.

5. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАДАЧІ-КАЗУСИ

Т е м а 1. Загальна характеристика порівняльного конституційного права

П л а н

1. Поняття і предмет порівняльного конституційного права.
2. Суб'єкти та об'єкти конституційного права.
3. Джерела конституційного права.
4. Відповідальність у конституційному праві.
5. Конституційне правопорушення: поняття, склад, санкції.

ЗАВДАННЯ

1. Виступаючи на практичному занятті з конституційного права, студент ніяк не погоджувався з тим, що конституційне право України є провідною галуззю в національній системі права, фундаментальною навчальною дисципліною. При цьому він обґрунтував свою позицію тим, що, наприклад, кримінальне і цивільне право вивчається в університеті протягом двох років, із цих предметів передбачено складання державних іспитів, а оволодіння знаннями дійсно потрібно студентам як майбутнім юристам-професіоналам. Про науку конституційного права можна говорити досить умовно, бо в Україні політичний режим не можна назвати повністю демократичним. Тому в нашому випадку маються на увазі літературні джерела, але ні в якому разі не наука.

Що Ви думаєте з цього приводу? Чим відрізняється наука від навчальної дисципліни? Яка галузь і чому вважається юристами провідною галуззю?

2. Коли на лекції з конституційного права викладач сказав, що народження дитини – це приклад юридичного факту в формі події, багато студентів посміхнулося. Як потім з'ясувалося, деякі з них ніяк не могли зрозуміти, чому народження дитини – “подія”.

Що являє собою юридичний факт? Яке його юридичне значення? Які існують види юридичних фактів і в чому полягає відмінність між ними? В якому співвідношенні знаходяться поняття “юридичний факт” і “юридичний (фактичний) склад”? Наведіть приклади юридичного складу в конституційному праві.

3. Укажіть, в яких зарубіжних країнах на конституційному рівні вперше були закріплені наведені нижче інститути, а саме:

1. Верховенства права.
2. Народного суверенітету.
3. Президента.
4. Поділу влади.
5. Політичної багатоманітності.
6. Правової держави.
7. Опозиції.
8. Суду присяжних.
9. Пріоритету прав людини.
10. Омбудсмена.
11. Парламентаризму.
12. Конституційного контролю.
13. Референдуму.

4. Уряд Китаю затвердив положення про Міністерство сільського господарства, оборони, а також про порядок утворення виборчих округів. При цьому самі округи повинні створюватися на підставі закону.

Які відносини, що регулюються цими положеннями, належать до об'єкта конституційного права?

Т е м а 2. Сучасні моделі конституцій

П л а н

1. Поняття та сутність конституції як основного закону суспільства і держави.
2. Поняття та форми реалізації установчої влади народу.
3. Форма і структура конституцій.
4. Мова і стиль конституцій.
5. Функції та юридичні властивості конституцій.
6. Класифікація конституцій.

7. Прийняття, внесення змін (поправок) до конституцій у різних країнах світу.

5. *Посилаючись на конкретні статті конституції, назвіть відомих мислителів і вчених, результати наукових досліджень яких знайшли своє відображення в конституціях України та інших зарубіжних держав:*

1. Жан-Жак Руссо.
2. Ганс Кельзен.
3. Джеймс Медісон.
4. Ніколло Макіавеллі.
5. Жан Боден.
6. Шарль Монтеск'є.
7. Роберт фон Моль.
8. Джеферсон.
9. Джон Локк.

6. *Заповніть табл. 1 щодо порівняння конституцій США, ФРН, Китаю, Австралії та Іспанії.*

Таблиця 1

№	Критерії	Конституція США	Конституція ФРН	Конституція Австралії	Конституція Китаю	Конституція Іспанії
1	За формою					
2	За способом прийняття					
3	За генезисом					
4	За порядком					
5	За терміном дії					
6	За порядком внесення змін					

7. 250 народних депутатів України внесли до парламенту законопроект «Про внесення змін до Конституції України», яким, зокрема, передбачалося, що: а) Президент України обирається парламентом, а не народом; б) в Україні запроваджується друга державна мова; в) Україна визнається федеративною державою.

Чи відповідає даний законопроект чинній Конституції України? Які існують способи прийняття та внесення змін до конституцій? Чи можна октройовані конституції вважати демократичними?

В чому полягає відмінність між поправками та змінами до конституції?

Назвіть види конституцій згідно із існуючої в науці класифікації конституцій.

8. Конституція Китаю та деяких інших держав містить положення про провідну роль робітничого класу в суспільстві та державі. Крім того, в окремих конституціях закріплюються норми про особливий захист трудящих (Італія та ін.), політичну роль армії (Індонезія та ін.), принцип соціальної справедливості (Бразилія та ін.), що іслам є державною релігією (Саудівська Аравія та ін.).

Які положення зарубіжних конституцій здаються Вам такими, що суперечать загальнолюдським цінностям?

Т е м а 3. Конституційний лад і його засади

П л а н

1. Поняття конституційного ладу і його засад.
2. Соціальна, правова, демократична держава.
3. Принцип обмеження влади конституцією і законами.
4. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу.
5. Порівняльний аналіз конституційного регулювання статусу особи в сучасному світі.
6. Державний суверенітет і поділ влади.
7. Державні символи та державна (офіційна) мова.

9. У своїй книзі “Демократичні країни” (1984 р.) американський політолог, спеціаліст функціонування демократії в неоднорідних суспільствах Аренд Лійпхарт виділив 36 розвинених демократичних країн, включивши до переліку держави, населення яких становить принаймні чверть мільйона чоловік і де вільні вибори проводилися регулярно не менш як протягом 20 років (до списку потрапили: Австрія, Австралія, Багами, Барбадос, Бельгія, Ботсвана, Канада, Колумбія, Коста-Рика, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Індія, Ірландія, Ізраїль, Італія, Ямайка, Японія, Люксембург, Мальта, Маврикій, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Папуа-Нова Гвінея, Португалія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Тринідад і Тобаго, Велика Британія, США, Венесуела).

Чи є підстави включити Україну до такого переліку?

10. Студент розповів викладачеві, що ніяк не може зрозуміти, в чому полягає принципова відмінність між “національною символікою” і “державною символікою”, “державним прапором” і “національним

прапором”. Він також не знав, яке значення має герб держави і дуже здивувався, коли дізнався, що державний прапор підлягає реєстрації в ООН.

Прокоментуйте дану ситуацію. Укажіть також, які ще символи в різних країнах відносять до державної символіки? Які функції виконують державні символи? Чи можна вважати символом держави монарха? Який статус має державна мова і чи існує відмінність між державною та офіційною мовами?

11. На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, один із парламентарів заявив, що оскільки чинна конституція закріплює положення, згідно з яким державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (а це положення відносять до засад конституційного ладу), то існування інших органів державної влади основним законом не передбачено. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної із передбачених конституцією гілок влади, передавши їх повноваження легітимним органам.

Проаналізуйте таку пропозицію парламентаря. Про які органи влади може йти мова?

12. Ініціативна група громадян розпочала збір підписів із проведення всенародного референдуму з приводу вступу до НАТО. Обґрунтовувалося це тим, що країна не є членом жодного воєнного блоку, а також не має ядерної зброї, через що державний суверенітет країни, її незалежність і територіальна цілісність не є на 100% гарантованими. У відповідь представники однієї із політичних партій заявили, що у разі прийняття рішення про проведення референдуму вони оскаржать таке рішення.

Дайте визначення державного суверенітету. Назвіть його гарантії та розкрийте їх зміст. Яка роль військових гарантій для забезпечення державного суверенітету на сучасному етапі?

13. На думку видатного французького мислителя Ж.-Ж. Руссо, “немає і не може бути ніякого основного закону, обов’язкового для народу в цілому, для останнього не обов’язковим є навіть Суспільний договір”. У той же час конституції багатьох країн світу чітко не визначають жодних меж реалізації влади народу.

Чи може бути обмежений народний суверенітет із позиції конституції (на прикладі кількох держав) і сучасного європейського праворозуміння? У чому полягає суть принципу обмеження влади конституцією і законом? В якому співвідношенні знаходяться народний і державний суверенітет?

Т е м а 4. Конституційні принципи соціально-економічної структури,

політичної системи й духовного життя суспільства

П л а н

1. Конституційно-правові засади політичної системи.
2. Статус політичних партій та масових громадських рухів.
3. Держава і релігія.
4. Конституційні засади економічної системи.

14. Керівництво політичної партії “За справедливість” після проведення установчого з’їзду надало до Міністерства юстиції України перелік документів, необхідних для реєстрації даної партії. Після перевірки поданих документів Міністерство юстиції України відмовило у реєстрації, мотивуючи тим, що партія виступає за федеральний устрій держави та більш тісний союз із Російською Федерацією. На думку відповідальних працівників міністерства, це прямо суперечить чинній Конституції України, яка закріплює унітарний принцип побудови держави, до того ж це веде до порушення суверенітету та територіальної цілісності України.

Наскільки обґрунтованою є відмова в даному разі? Чи підлягають реєстрації політичні партії в інших державах, хто їх реєструє? Які існують правові підстави у відмові в реєстрації політичних партій?

15. За результатами вивчення матеріалів, наданих СБУ, Генеральний прокурор звернувся з поданням до суду щодо заборони політичної партії “Україна для українців”. У своєму поданні Генеральний прокурор висунув аргументи, що діяльність партії спрямовано на пропаганду насильства як вищий прояв націоналізму. Розглянувши рішення щодо поданих документів, суд виніс рішення про заборону партії “Україна для українців” та припинення діяльності її первинних органів, інших структурних утворень, а також членства в ній.

Наскільки законним є рішення суду? Чи може Генеральний прокурор здійснювати нагляд за діяльністю політичних партій? Які існують форми державного контролю за діяльністю партій в Україні та інших державах? Які стягнення можуть бути застосовані до політичних партій, що порушують законодавство, в Україні, а також в інших державах?

16. Один із священників активно займався політичною діяльністю, зокрема, закликав своїх прихожан голосувати на наступних виборах за кандидатів однієї з політичних партій. Це викликало неоднозначну реакцію серед громадян. Деякі з них запропонували звернутися із заявою до прокурора, інші – зі скаргою до церковної влади.

Прокоментуйте ситуацію. Чи можуть священнослужителі й церковнослужителі займатися політичною діяльністю? Хто має право

прийняти рішення з цього питання? Укажіть, на яких принципах ґрунтуються взаємовідносини держави і релігійних організацій в світських державах, а також теократичних.

17. *Дайте письмову відповідь: що являє собою економічна система суспільства і на яких принципах вона базується? У чому полягає принципова різниця між ринковою економікою і адміністративно-командною? Які, на Ваш погляд, існують переваги та недоліки цих форм економіки? Чи підлягає конституційному закріпленню економіка і соціальна система суспільства?*

Тема 5. Сучасні форми держави та їх порівняльний аналіз

П л а н

1. Форма державного правління.
2. Форма державного устрою (федерація, унітарна держава). Конфедерація.
3. Державна територія та система адміністративно-територіального устрою. Столиця.
4. Поняття, форми та види автономії.
5. Державний (політичний) режим: поняття та різновиди.

18. Влітку 2009 р. на території Автономної Республіки Крим, а також у м. Севастополі на узбіччі доріг була розташована велика кількість рекламних щитів (бігбордів), орендованих одним із народних депутатів України, на яких було написано: “Хватит делить Севастополь! Дадим городу статус украинороссийской территории!”.

Голова СБУ офіційно від імені держави і СБУ попередив керівників міст Севастополя та Сімферополя про недопустимість встановлення на території міст бігбордів з антидержавним змістом. У відповідь народний депутат звинуватив голову СБУ у вчиненні кількох службових злочинів. Зокрема в тому, що він присвоїв собі функції президента, бо попередження від імені держави є правом виключно президента. Тому жоден орган місцевої влади не може і не повинен реагувати на такі заклики голови СБУ.

Через деякий час у багатьох засобах масової інформації з’явилися публікації та коментарі стосовно того, що такі заклики на бігбордах – це посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, тобто злочин, передбачений ст.110 Кримінального кодексу України. Багато людей також висловили своє здивування стосовно того, що влада не реагує жорстко на такі заклики.

Ваша думка з цього питання. Чи дійсно в даному випадку має місце порушення територіальної цілісності України? Що являють собою принципи єдності і цілісності державної території і де вони закріплені? Чи є

тотожними поняття “цілісність державної території” та “територіальна цілісність і недоторканність України”? Прокоментуйте аргументи народного депутата України.

19. В інтерв'ю тижневику “Українська справа” лідер однієї із депутатських фракцій зазначив, що для проведення більш ефективної внутрішньої політики і подальшого проведення кардинальних реформ в Україні потрібно змінити форму територіального устрою з унітарної на федеративну.

При цьому він навів, на його думку, переконливі аргументи: у складі України є Автономна Республіка Крим (АРК); області є надзвичайно великі за своєю територією; Україна є багатонаціональною державою. До того ж існуючі в Україні адміністративно-територіальні одиниці досить суттєво різняться між собою за економічними, соціальними, демографічними, етнічними, культурними, географічними, історичними та іншими ознаками, а тому не можуть бути рівними за статусом.

Обґрунтуйте чи спростуйте наведені аргументи на користь реалізації ідеї федералізму в Україні. Поясніть, що являє собою територіальний устрій. Чи впливає форма територіального устрою на розвиток демократії в державі? Чи багато в світі є федеративних держав і від чого це залежить?

20. Заповніть табл. 2 щодо порівняння конституційно-правового статусу політико-територіальної та адміністративно-територіальної автономій.

До якої із них слід віднести Автономну Республіку Крим? Чи існує відмінність між формами та видами автономій? В яких зарубіжних державах існують автономні утворення?

Таблиця 2

№ п/п	Ознаки	Політико-територіальна автономія	Адміністративно-територіальна автономія
1	Форма територіального устрою		
2	Юридична форма акта, яким визначається статус автономії та суб'єкт його прийняття		
3	Наявність символіки та столиці		
4	Статус представницького органу та юридична сила його актів		
5	Статус органів виконавчої влади та порядок їх формування		
6	Організація судової влади		

7	Наявність власного громадянства		
---	---------------------------------	--	--

21. Народні депутати подали проект Закону “Про внесення змін до Конституції України”, відповідно до якого передбачалося перейменування України з унітарної на федеративну державу. У пояснювальній записці автори законопроекту зазначили, що такі зміни цілком відповідають логіці і змісту чинної Конституції України, яка передбачає, що у складі України існує Автономна Республіка Крим (АРК). При цьому вони посилалися на те, що автономія має всі ознаки державності: свою територію, законодавство, конституцію, парламент, уряд, столицю тощо. Вони вважали, що АРК є за своїм змістом суб’єктом федерації, а зовсім не територіальною автономією.

Що являє собою унітарна держава? У чому її відмінність від федерації? Чи може виникнути федерація внаслідок союзу суверенної держави з несуверенною? Які форми автономії Ви знаєте? Зробіть конституційно-правовий аналіз законопроекту та його обґрунтування.

22. Населення Каталонії (автономії Іспанії) 18 червня 2006 р. шляхом голосування на референдумі прийняло новий Статут (конституцію) автономії, яким було значно розширені її повноваження в політичній, фінансово-податковій та мовній сферах, імміграційній політиці, а також розширено повноваження місцевої судової системи. Зокрема, вводиться поняття “каталонський народ”, каталонську мову фактично проголошено другою державною мовою (знання каталонської мови стає обов’язковим для всіх громадян Каталонії незалежно від їх рідної мови, значно розширені повноваження Женералітету –представницького органу автономії – щодо правового регулювання мовних відносин тощо), автономія може самостійно розробляти етнічні та політичні програми розвитку громадянського суспільства, встановлена інша процедура прийняття рішень Женералітетом, затверджені гімн і прапор, 50% податків, що збираються, залишаються в регіоні тощо.

Чи існує можливість проведення аналогічного референдуму в Автономній Республіці Крим із метою затвердження нової Конституції або нової редакції Конституції Автономії, відповідно до якої розширяться повноваження республіки в політичній, фінансовій та мовно-культурній сферах? Обґрунтуйте свою точку зору.

23. На занятті виникла дискусія. Деякі із студентів заявили, що демократичних режимів у “чистому” виді взагалі не існує. Певні елементи

демократії досить часто спотворюються, а це призводить до виникнення не зовсім демократичних (напівдемократичних-напівавторитарних) режимів. Інші студенти стверджували, що країни, в яких режими можна кваліфікувати як приклади чистих різновидів демократичних режимів у світі, існують і їх досить багато.

Яка Ваша точка зору з цього приводу і які приклади Ви змогли б навести? Що являє собою державний режим і які різновиди його існують у світі?

24. У складі США налічується 50 штатів, які є рівноправними і в той же час відрізняються один від одного за розміром території, чисельністю населення тощо. Є також і політико-територіальні утворення, які не є штатами.

Яку державу можна вважати федеративною і в чому її відмінність від унітарної? Чи мають право штати вийти зі складу США? США є симетричною або асиметричною федерацією і чому?

Т е м а 7. Конституційно-правовий статус людини та громадянина

П л а н

1. Засади конституційного статусу людини та громадянина.
2. Поняття, підстави набуття та припинення громадянства (підданства).
3. Принципи громадянства.
4. Конституційні права, свободи та обов'язки: поняття, юридична природа, гарантії.
5. Класифікація конституційних прав.
6. Види та характеристика особистих, політичних та інших прав людини і громадянина.
7. Природні права. Позитивні права.
8. Правові підстави обмеження реалізації конституційних прав і свобод.
9. Державно-правові та міжнародно-правові механізми захисту прав громадян.

25. Співробітниками УБОЗу був затриманий К., коли він їхав на своєму власному автомобілі на роботу. При цьому К. був побитий правоохоронцями, які не відрекомендувалися. У приміщенні УБОЗу його знову жорстоко побили. У кінці робочого дня слідчий заявив, що К. є свідком по кримінальній справі.

Після 22-ої години К. відпустили додому. Вранці лікарі міської клінічної лікарні після обстеження зробили висновок, згідно з яким потерпілому були завдані середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Адвокат К. порекомендував звернутися до суду з позовом про захист

конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Відповідачі по справі, співробітники міліції, заявили, що з моменту опублікування Конституції України і до затримання К. пройшло лише п'ять днів. А тому вони не встигли як слід прочитати, обміркувати і запам'ятати відповідні права громадян. При цьому вони посилалися на недосконалість і розбіжності, які мали місце в Конституції України та інших законодавчих актах, у тому числі й відомчих.

Згодом суд виніс рішення: “Визнати незаконним затримання К. співробітниками управління по боротьбі з організованою злочинністю 23 липня 1996 р. і порушення його права на повагу до його гідності”. Одночасно суд порушив кримінальну справу за фактом нанесення тілесних ушкоджень.

Прокоментуйте вказану ситуацію. Які конкретно права і свободи громадянина К. було порушено? Чи згодні Ви з рішеннями суду і якщо так, то чому? Чи заслуговують на увагу посилання працівників міліції на те, що вони не встигли як слід вивчити Конституцію України? Як потрібно діяти і чому, коли підзаконні акти не відповідають чинній Конституції, а нові ще не були прийняті? Які ще додаткові правові заходи міг використати потерпілий, захищаючи свою честь і гідність?

26. Мешканка с. Партеніт Автономної Республіки Крим (АРК) подала до місцевого суду позов про відповідність Конституції України наказу Міністра внутрішніх справ України, який забороняє фотографуватися на паспорт в головних уборах. На її думку, такий наказ суперечить свободі віросповідання, тому що необхідність для жінок носити хіджаб – це така обов'язкова вимога ісламу, як і читання Корану. Крім того, конституційні права та свободи людини і громадянина згідно зі ст. 64 Конституції України не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України, і можливо це лише на підставі закону, а не підзаконного акта, яким є наказ міністра.

Посилаючись на Конституцію, інший мешканець став вимагати, щоб в його паспорт була вклеєна фотографія, на якій він посміхається.

МВС України, заперечуючи позов, заявило, що здійснення прав не повинно порушувати права і законні інтереси інших осіб, з метою забезпечення безпеки яких і встановлена паспортна система. Паспорт, який одночасно виконує функції посвідчення особи і документа, що підтверджує громадянство України, а також обліку осіб, які реєструвалися в певному населеному пункті, передбачений численними українськими законами. Правила ж видачі паспортів встановлюються підзаконними актами. Отже, зазначений наказ Конституції України не суперечить.

У суді представник МВС України заявив, що в США Верховний Суд штату Флорида в своєму рішенні вказав, що підняття хіджаба для фотографування не представляє собою достатніх підстав вважати, що конституційні права мусульманина є порушеними.

Ваша думка з цього приводу? Чи може паспортна система

обмежувати права людини і за яких умов? В яких випадках обмеження прав громадян, пов'язані з паспортами, є правомірні, а в яких випадках – ні?

27. За юридичною консультацією до адвоката звернувся П. Суть заяви полягає в тому, що він мав найближчим часом виїхати до Іспанії з метою тимчасового працевлаштування. Передусім його цікавили правила в'їзду в цю країну, а також якими правами і свободами він може користуватися. Перебуваючи на території Іспанії, чи повинен він виконувати якісь обов'язки? Адвокат відповів, що П. гарантуються всі права і свободи, крім політичних, і він не буде служити в армії.

Як Ви вважаєте, наскільки юридично повною є консультація адвоката в аспекті поставленого йому запитання? Укажіть також, у чому полягає відмінність між правами і свободами, а також між правами та обов'язками? Чи є тотожними поняття “права людини” і “права громадянина”?

28. *Дайте визначення конституційним політичним правам. Назвіть, які з указаних нижче конституційних прав не можна віднести до групи політичних прав:*

- право на страйк,
- право на освіту,
- право на житло,
- свобода слова,
- свобода об'єднань,
- недоторканність житла,
- свобода маніфестацій,
- свобода віросповідання,
- таємниця листування,
- право обирати і бути обраним,
- свобода пересування.

29. Прокурор міста порушив кримінальну справу проти групи скінхедів, які в березні 2009 р. увірвалися до приміщення місцевого відділення організації “Свідки Іегови”, розбили предмети обрядового призначення і вигнали з приміщення громадян, які там знаходились.

Кримінальна справа була порушена за ст. 179 Кримінального кодексу України – “Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь” і за ст. 180 – “Перешкоджання здійсненню релігійного обряду”. Після закінчення слідства кримінальна справа була направлена до місцевого суду. В суді захисник одного із підсудних заявив, що кримінальна справа підлягає припиненню, оскільки чинна Конституція України не розкриває поняття “право на свободу світогляду і віросповідання”, а також не дає визначення релігійного обряду. Дії ж, які здійснювали члени цієї організації, не є релігійним обрядом. Крім того, Конституція України не містить санкції за

порушення норми про свободу віросповідання, а тому в складі даної норми при наявності гіпотези і диспозиції санкція відсутня.

Адвокат іншого підсудного заявив, що його підзахисний не є винуватим у злочині на тій підставі, що “Свідки Іегови” не є релігійною організацією, а є сектою, тому і право громадян на свободу віросповідання ніяким чином не було порушено. На цій підставі адвокат просив суд виправдати його підзахисного.

Крім того, один із підсудних, який з самого початку судового розгляду справи відмовився від послуг захисника, несподівано заявив, що він не вважає себе винуватим у скоєнні злочину, передбаченому ст. 179 Кримінального кодексу України. Свою заяву він аргументував тим, що деякі предмети, які знаходились у приміщенні, розбились, але не були знищені, як це передбачено в ст. 179 КК України, і до того ж вони ніяким чином не можуть бути релігійними святинями, як і предметами релігійного призначення. Він також заявив, що в чинній Конституції сказано про ритуальні обряди, а не релігійні, як це передбачено ст. 180 КК України.

Яке рішення згідно з чинним законодавством може винести суд? Чи можна організацію “Свідки Іегови” вважати релігійною організацією і чому? У чому суть конституційного права на свободу світогляду і віросповідання? Чи існує принципова різниця між термінами “релігійний обряд” та “ритуальний обряд”? Укажіть, які саме норми Конституції України в цій задачі-казусі безпосередньо застосовуються?

30. Громадянин України М., який був етнічним поляком, але народився і весь час проживав у Львівській обл., звернувся до польського консула у Львові з проханням надати йому Карту поляка. Під час співбесіди із консулом М. пояснив, що головною метою отримання даного документа є ті переваги, які надає Карта поляка. Після перевірки достовірності документів, що підтверджують етнічне польське походження М., останньому консульство надало таку Карту.

Як Ви вважаєте, чи є отримання М. Карти поляка підставою для втрати ним громадянства України? Які правові підстави втрати громадянства існують в Україні та інших державах? У чому полягає відмінність між “втратою громадянства” та “позбавленням громадянства”?

31. На українсько-угорському кордоні під час проведення оперативно-розшукових заходів співробітниками Державної прикордонної служби України було затримано групу нелегальних іммігрантів із країн Азії. У пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, розташованого при прикордонній заставі, очікуючи рішення про примусове видворення за межі України, одна із жінок народила дитину.

Які рішення мають прийняти органи української влади? Чи може

дитина, яка народилася в Україні, матір'ю якої є жінка – нелегальний мігрант, набути українського громадянства за народженням? Поясніть значення принципів “права крові” та “права ґрунту”. Що являє собою реадмісія іноземців та осіб без громадянства?

32. Громадянин Польщі В., знаходячись в Україні, скоїв на її території злочин. Оскільки слідство по факту скоєння злочину не змогло одразу встановити винуватця, В. без перешкод повернувся до Польщі. Дещо пізніше в посольство Польщі було передано вимогу державних органів України видати В. для притягнення його до кримінальної відповідальності.

Складіть загальний опис найбільш імовірної відповіді органів влади Польщі. Як вирішується аналогічна проблема в зарубіжних країнах, чи є якісь винятки з цього правила? Які принципи громадянства і в яких актах знайшли своє закріплення в інших державах?

33. Вийшовши із українського громадянства, С. разом з родиною виїхав на постійне місце проживання до Іспанії. Проживши кілька років в цій країні, він разом із дружиною і дітьми (один із них народився в Іспанії) вирішив повернутися в Україну і знову отримати українське громадянство.

Вважаючи, що ця процедура є чистою формальністю, він дуже здивувався, що отримання громадянства потребує великого проміжку часу і додержання певних умов, які передбачені Законом України “Про громадянство України”.

Ваш коментар ситуації, що склалася. Що являє собою громадянство, яке його значення? Чи існує відмінність між громадянством і підданством? На прикладі кількох країн покажіть, які існують правові підстави отримання громадянства. Як законодавство зарубіжних країн вирішує питання про прийняття до громадянства цих країн?

34. Проаналізуйте наведене нижче положення ст. 3 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., а також, керуючись прецедентною практикою Європейського суду з прав людини, встановіть, чи можна на неї посилатися при захисті виборчого права конкретної особи: “Високі Договірні сторони зобов’язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечуватимуть вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу”.

35. Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Д. Локк вважав основними правами громадян право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила такими право на життя, свободу та прагнення щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними правами називає право на свободу, власність, безпеку та опір пригнобленню.

Які права, на Вашу думку, є найбільш актуальними для України в сучасних умовах? Як це питання вирішувалося в інших країнах?

36. Студенти педагогічного університету після закриття єдиної у місті наукової бібліотеки і комп'ютерного кафе (з ініціативи місцевої влади) звернулися до місцевого суду з позовом про захист належного їм права на спілкування та повноцінний інтелектуальний розвиток. Суддя П. відмовилася прийняти позов, мотивуючи свої дії тим, що Конституція України не передбачає права на спілкування і повноцінний інтелектуальний розвиток громадян України.

Дайте юридичний аналіз ситуації. Свою відповідь обґрунтуйте, посилаючись на нормативні положення.

37. До адміністративного суду звернувся В. з позовом до центру зайнятості, який тривалий час через відсутність вакантних місць на ринку праці не міг задовольнити передбачене Конституцією України право громадян на працю.

На думку позивача, усі права і свободи людини та громадянина є невідчужуваними та непорушними (ст. 22 Конституції України), а звернення до суду за захистом своїх конституційних прав і свобод безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Яким, на Ваш погляд, має бути рішення суду? Розкрийте правову природу соціально-економічних прав і свобод та їх відмінність від прав першого покоління?

38. У конституціях багатьох країн світу містяться норми, які закріплюють право недоторканності приватної та державної власності. У той же час вони допускають можливість застосування приватизації й націоналізації.

На прикладі конкретних держав покажіть, як в реальності вирішується така колізія.

39. Громадянин Аргентини надав документи для отримання громадянства ФРН. Співробітник МВС ФРН у федеральній землі, вивчивши документи, заявив, що вони в порядку, відповідають чинному законодавству, але в прийомі документів відмовив. Таке рішення він прийняв тому, що громадянин Аргентини погано знає німецьку мову.

Що являє собою громадянство і чим воно відрізняється від підданства? Які умови для отримання громадянства існують у різних країнах світу? Як можуть розвиватися події в контексті вказаної вище фабули?

Тема 6. Конституційні форми безпосередньої демократії

П л а н

1. Демократія та її форми.
2. Співвідношення представницької та безпосередньої демократії.
3. Принцип народного суверенітету.
4. Референдум (плебісцит).
5. Народна ініціатива.
6. Поняття та види референдумів.
7. Предмет референдумів в різних країнах.
8. Поняття виборів. Організація і проведення виборів.
9. Принципи виборчого права.
10. Виборчі системи.
11. Виборчі цензи.

40. Частина 1 ст. 71 Конституції України зазначає, що основними принципами виборів до органів державної влади й органів місцевого самоврядування є те, що вони є вільними та відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

У чому полягає суть цих принципів і чи закріплюються вони в законодавстві інших держав? Які ще принципи організації проведення виборів до представницьких органів закріплюються на рівні поточного законодавства?

41. Заповніть табл. 3 щодо існуючих в світі виборчих систем.

Таблиця 3

№ п/п	Держава	Глава держави	Парламент
1	США		
2	Росія		
3	Україна		
4	Німеччина		
5	Білорусь		
6	Франція		
7	Іспанія		
8	Китай		
9	Греція		
10	Австрія		
11	Норвегія		
12	Швеція		
13	Мексика		

14	Польща		
15	Туркменія		
16	Японія		
17	Бразилія		
18	Єгипет		
19	Канада		
20	Іран		

42. Заповніть табл. 4 щодо порівняння позитивних та негативних сторін мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчої системи.

Таблиця 4

№ п/п	Виборча система	Позитивні риси	Негативні риси
1	Мажоритарна виборча система		
2	Пропорційна виборча система		
3	Змішана виборча система		

43. Заповніть табл. 5 щодо порівняння позитивних та негативних сторін пропорційної виборчої системи

Таблиця 5

№ п/п	Виборча система	Позитивні риси	Негативні риси
1	Мажоритарна виборча система простої більшості		
2	Мажоритарна виборча система абсолютної більшості		
3	Мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості		

44. Заповніть табл. 6 щодо порівняння позитивних та негативних сторін мажоритарної виборчої системи.

Таблиця 6

№ п/п	Виборча система	Позитивні риси	Негативні риси
1	Пропорційна виборча система жорстких списків		
2	Пропорційна виборча система преференцій		
3	Пропорційна виборча система напівжорстких списків		

45. Центральна виборча комісія внаслідок підрахунку виборців на позачергових виборах народних депутатів України встановила такий результат: за політичну партію “А” було віддано 150 тис. голосів виборців, за партію “Б” – 90 тис., “В” – 60 тис., “Г” – 45 тис., “Д” – 20 тис. (цифри носять умовний характер).

Установіть: скільки мандатів отримує кожна з даних партій за наведеними нижче методами розрахунків (виборчих квот)? Який із них використовується в Україні: а) метод природної виборчої квоти (метод Томаса Хейра); б) правило най-більшої середньої (система Віктора д’Ондита); в) метод Імперіалі; г) датський метод; д) метод штучної виборчої квоти (метод Генрі Друна); е) метод А. Сент-Лагю; ж) скорегований метод А. Сент-Лагю? Укажіть зарубіжні країни, в яких використовуються вищенаведені виборчі квоти.

46. На спільній міждержавній зустрічі України з державами – членами ЄС та США за ініціативи США було підписано міжнародний договір, яким передбачено розміщення протягом наступних трьох років на території України елементів системи протиракетної оборони. Відповідно до міжнародних домовленостей їх обслуговування та забезпечення покладалося на американських та європейських військових спеціалістів. Після підписання договору було призначено проведення всеукраїнського референдуму з даного питання.

Чи потрібно проводити з цього питання референдум? Що слід розуміти під референдумом і чи є відмінність між референдумом та плебісцитом? Чи передбачає законодавство інших держав проведення референдумів і з яких саме питань?

47. Заповніть табл. 7 щодо порівняння у різних країнах питань, які не

можуть бути винесені на референдум, чи сфер, які не підлягають регулюванню рішеннями референдумів.

Таблиця 7

№ п/п	Країна	Питання, які не можуть бути винесені на референдум	Сфери, які не підлягають регулюванню рішеннями референдумів
1	Україна		
2	Болгарія		
3	Австрія		
4	Білорусь		
5	Польща		
6	Данія		
7	Чехія		
8	Швеція		
9	Франція		
10	Росія		
11	США		
12	Італія		
13	Португалія		

48. У ст. 5 Конституції України 1996 р. встановлено: носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування – таким чином в Основному Законі встановлюється відправне положення щодо безпосередньої й представницької форм народовладдя. У радянський період, навпаки, перевага віддавалась представницькій демократії виходячи з постулату тотожності інтересів громадянина і держави. А у ст. 3 Конституції Французької Республіки 1958 р. зазначено: “національний суверенітет належить народу, який здійснює його через своїх представників та через референдум”.

Яку з указаних форм народовладдя необхідно вважати пріоритетною у сучасному світі?

49. У виборах народних депутатів взяли участь 58 % громадян, включених до списків виборців. У розподілі депутатських мандатів взяли участь п’ять політичних партій (блоків) – суб’єктів виборчого процесу, які набрали 5 % та більше голосів виборців (34, 31, 14, 6,5 % відповідно, всього – 92 % голосів громадян, які проголосували).

Яка частина населення України таким чином представлена у Верховній Раді України? Чи можна стверджувати, що обрані таким чином народні депутати є представниками й тих громадян, які за них не

голосували?

50. У державі діє пропорційна виборча система з принципом природної квоти. У конкретному багатомандатному окрузі обирається шість депутатів. Голосувало 60 тис. виборців, 5 тис. бюлетенів було визнано недійсними. Балотувалися кандидати по п'яти партійних списках. Результати голосування: партія А – 18 тис. голосів; партія Б – 12 тис.; В – 11 тис.; Г – 9 тис.; Д – 5 тис. Закон встановлює додаткове правило найбільшого виборчого числа.

Яка партія і скільки місць отримає? Яка партія і скільки місць отримає в разі дії правила найбільшого залишку? Скільки місць отримає кожна партія в разі застосування системи Віктора д'Ондита?

Т е м а 8. Конституційний статус законодавчої влади

П л а н

1. Конституційні моделі законодавчої влади.
2. Загальна характеристика представницьких органів.
3. Формування парламенту, структура парламенту, основні форми діяльності.
4. Парламентські фракції, комітети та комісії.
5. Парламентські дебати.
6. Функції, повноваження, акти.
7. Законодавчий процес.
8. Депутатський мандат.
9. Імунітет та індемнітет.
10. Конституційні засади інституту народного захисника (омбудсмена).

51. За роки незалежності в Україні неодноразово порушувалося питання щодо необхідності впровадження моделі двопалатного парламенту, за якого одна із палат буде представляти інтереси усього українського народу, а інша – інтереси регіонів України. Дане питання було навіть однією із підстав для проголошення 15 січ. 2000 р. Указом Президента України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Висловіть свою думку з цього питання. Укажіть на позитивні та негативні сторони упровадження моделі двопалатного парламенту в Україні. Назвіть країни, в яких діє двопалатний парламент. Чи впливає форма територіального устрою держави на структуру парламенту?

52. Заповніть табл. 8 щодо порівняння законодавчих органів США, України, Російської Федерації, Канади, Іспанії, Угорщини, Греції, Туреччини, Китаю, Франції, Ірану.

№ п/п	Країна	Структура	За способом конституційного закріплення повноважень	Кількість парламентів	Строк повноважень парламентів
1	США				
2	Україна				
3	Росія				
4	Канада				
5	Іспанія				
6	Угорщина				
7	Греція				
8	Туреччина				
9	Китай				
10	Франція				
11	Іран				

53. Дайте визначення наведеним нижче термінам та встановіть, посилаючись на конкретні статті, які з них отримали своє закріплення в Конституції України, а зміст яких розкривається у конституційних положеннях інших держав. Назвіть зарубіжні країни, в яких закріплені ці терміни.

1. Сесія.
2. Депутатська фракція.
3. Парламент.
4. Парламентський індемнітет.
5. Спікер.
6. Опозиція.
7. Розпуск парламенту.
8. Парламентська комісія.
9. Парламентський імунітет.
10. Регламент.
11. Парламентська інтерполяція.
12. Резолюція недовіри.
13. Депутатський мандат.
14. Пленарні засідання.
15. Голосування.

54. Визначте, які ознаки із наведених у табл. 9, властиві парламентам указаних нижче держав?

Таблиця 9

№ п/п	Назва	США	Україна	ФРН	Китай	Росія
1	Бікамерний					
2	парламент					
3	Парламент типу арени					
4	Нерівноправний парламент					
5	Однопалатний парламент					
6	Парламент змішаного типу					
7	Парламент типу конгресу					
	Парламент з абсолютною компетенцією					

55. Заповніть табл. 10 щодо конституційно-правового статусу депутатів різного рівня та мерів населених пунктів. Бажано зробити це на прикладі декількох зарубіжних держав (на власний розсуд).

Таблиця 10

№ п/п	Критерії	Народні депутати України	Депутати Верховної Ради АРК	Депутати місцевих рад	Мер
1	Віковий ценз				
2	Виборча система, за якою обираються				
3	Вид депутатського мандата				
4	Наявність депутатської недоторканності				
5	Постійна чи тимчасова основа діяльності				
6	Сумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності				

56. Укажіть, які з указаних нижче осіб користуються правом недоторканності на час виконання своїх повноважень:

1. Голова Верховної Ради України.
2. Прем'єр-міністр України.
3. Перший заступник Голови Верховної Ради України.
4. Генеральний прокурор України.
5. Голова СБУ.
6. Суддя Конституційного Суду України.
7. Член Вищої ради юстиції.
8. Суддя місцевого суду.
9. Міністр.
10. Голова апеляційного суду.
11. Член Центральної виборчої комісії.
12. Голова Верховної Ради АРК.
13. Президент України.
14. Міністр юстиції України.
15. Народний депутат України.

Як питання недоторканності вирішується в інших країнах?

57. На партійній конференції було ухвалено рішення не підтримувати представлений Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет на наступний рік. Незважаючи на це, декілька членів партії – народних депутатів України – проголосували за прийняття бюд-жету. Обговоривши вчинок своїх колег по партії, її керівний орган прийняв рішення про виключення цих депутатів із партії, оскільки вони своїми діями завдали шкоди її іміджу, порушили партійну дисципліну, попередивши при цьому, що прийняття такого рішення є внутрішньою справою партії, яке не може бути предметом судового розгляду. Депутати оскаржили таке рішення до суду.

За яких умов відповідає Конституції та законам України рішення партійної конференції виключити цих народних депутатів із партії? Наскільки народні депутати України в своїй діяльності повинні керуватися рішеннями, які прийняла фракція чи керівний партійний орган? Чи має заява колишніх членів партії – народних депутатів – судову перспективу?

58. Нижня палата парламенту висловила недовіру уряду в зв'язку із системними кризовими явищами в економіці, подолання яких уряд обіцяв, але не зміг добитися. Верхня ж палата парламенту підтримувала уряд, аргументуючи свою позицію тим, що уряд був сформований зовсім недавно і в силу об'єктивних причин він не зміг так швидко подолати економічну кризу в країні, а тому у відставку має піти президент.

Чи має право парламент ставити питання про недовіру уряду і чи має значення термін дії уряду з моменту його формування? Як бути в цій ситуації з огляду на те, що ця країна є президентською республікою? Чи має

істотне значення для вирішення цієї проблеми існуюча в державі форма правління?

Т е м а 9. Конституційний статус глави держави

П л а н

1. Державна влада як інститут конституційного права.
2. Інститут глави держави та його різновид.
3. Порядок і умови заміщення поста (посади) глави держави в монархіях та республіках.
4. Функції, компетенція та відповідальність глави держави.
5. Імпічмент.
6. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами.
7. Акти глави держави.

59. На четвертому році виконання своїх повноважень Президенту України виповнилось 65 років. У зв'язку з цим 162 народних депутати України звернулися до Президента України з вимогою подати у відставку в зв'язку з досягненням пенсійного віку, який передбачено чинним законодавством. Глава держави назвав цю вимогу політичним шантажем й відмовився з цих підстав достроково припиняти свої повноваження на посту Президента України.

Ваша думка з цього питання. Поясніть, як вирішується дане питання в зарубіжних країнах. Які існують конституційні підстави відставки глави держави в Україні та зарубіжних країнах?

60. Дайте визначення наведеним нижче термінам та встановіть, посилаючись на конкретні статті, які з них отримали закріплення у Конституції України та інших державах, а зміст яких лише розкривається у конституційних положеннях:

1. Указ.
2. Контрасигнування.
3. Нуліфікація.
4. Промульгація.
5. Вето.
6. Секретаріат.
7. Імпічмент.
8. Адміністрація.
9. Постанова.
10. Інавгурація.
11. Розпорядження.
12. Інвеститура.

13. Законопроект.
14. Пост глави держави.
15. Посада глави держави.
16. Президент.
17. Монарх.
18. Віце-президент.

61. Після вступу на пост президент видав указ про прийняття до громадянства іноземного громадянина за особливі заслуги перед державою. Незабаром парламентська тимчасова слідча комісія з'ясувала, що цей громадянин здійснював приховане фінансування виборчої кампанії президента через підставних осіб та у зв'язку з цим запропонувала достроково припинити повноваження президента в порядку імпичменту.

Чи є в даному випадку підстави для імпичменту президента? Яка існує процедура усунення президента в порядку імпичменту в різних країнах? В якому співвідношенні знаходяться терміни “імпичмент” та “інавгурація”? Укажіть на існуючі взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами.

62. Через декілька днів після принесення президентом присяги вища судова інстанція винесла рішення про відміну рішення Центральної виборчої комісії з виборів президента у зв'язку з масовими порушеннями законодавства, що мали місце в ході виборів і при підрахунку голосів.

Які наслідки може мати таке рішення суду? У разі позитивного рішення суду хто буде виконувати обов'язки глави держави? Укажіть на порядок і умови заміщення поста (посади) глави держави в монархіях і республіках.

63. Отримавши на підпис декілька прийнятих парламентом законів, президент не погодився з одним із них повністю, а з іншим – в окремих його частинах і застосував щодо них вето.

Чи правильно вчинив президент? Що означає термін “вето”? Які види вето існують у світі? Яким чином можна подолати вето президента? Чи може президент накласти вето на закон, прийнятий шляхом референдуму?

Т е м а 10. Виконавча влада – аналіз конституційно-правового статусу

П л а н

1. Система органів виконавчої влади.
2. Уряд і його різновиди.
3. Формування уряду.
4. Компетенція та акти.

5. Глава уряду, члени уряду та їх статус.
6. Політична відповідальність уряду.
7. Організація виконавчої влади в умовах різних форм державного правління.
8. Допоміжні органи уряду в різних країнах.

64. Заповніть табл. 11 щодо порівняння порядку формування, основних засад діяльності та припинення повноважень уряду в Україні, США та Німеччині.

Таблиця 11

№ п/п	Умови	Україна	США	Німеччина
1	Порядок призначення: а) прем'єр-міністра; б) членів уряду			
2	Порядок призначення та звільнення з посад керівників інших центральних органів виконавчої влади			
3	Порядок утворення, реалізації та ліквідації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади			
4	Контрасигнування актів президента			
5	Орган державної влади, якому підзвітний уряд			
6	Процедура відставки глави уряду та інших членів уряду			
7	Статус глави уряду у разі дострокового припинення повноважень глави держави			

65. У парламентських республіках органи конституційної юрисдикції нерідко визнавали урядові акти такими, що суперечать конституції.

Який статус такого акта? Що з ним робити в подальшому? Як у такій ситуації повинні діяти уряд та парламент, якщо мати на увазі, що в парламентській республіці уряд контролюється парламентом?

66. У політичному дискусійному клубі обговорюється проблема, присвячена формі правління в державі. Між учасниками засідання виникла дискусія з таких питань.

Чи може президент сам очолити уряд або будь-яке з міністерств? Чи тягне відставка президента відставку уряду? Чи є різниця в правовому статусі уряду в залежності від форми правління, яка існує в країні? Яка форма правління в XXI ст. є найбільш оптимальною?

67. Будучи незадоволеним діяльністю уряду, президент республіки змістив з посади главу уряду. Опозиційно налаштовані відносно глави держави депутати в цілому схвалили такі його дії, почали доводити, що наслідком даної ситуації має стати відставка всього уряду, однак керівник адміністрації президента це заперечив.

Чи має право глава держави зміщати з посади главу уряду? Якщо так, то в яких випадках? Чи тягне відставка прем'єр-міністра за собою відставку уряду? В яких випадках у різних країнах світу настає політична відповідальність уряду?

Т е м а 11. Конституційні моделі судової влади

П л а н

1. Загальне вчення про судову владу та судову систему.
2. Адміністративна юстиція.
3. Взаємовідносини судової влади і органів прокуратури в різних країнах.
4. Суд присяжних.
5. Статус суддів.
6. Основні принципи організації та діяльності судової влади.

68. Заповніть табл. 12 щодо вимог, які встановлені для різних категорій суддів (на прикладі України та будь-якої іншої держави).

Таблиця 12

№ п/п	Вимоги	Суддя місцевого суду	Суддя апеляційного суду	Суддя Верховного Суду	Суддя Консти- туційного Суду

1	Стаж роботи у галузі права				
2	Ценз осідлості				
3	Строк здійснення повноважень				
4	Суб'єкт призначення чи обрання на посаду				
5	Суб'єкт здійснення дисциплінарного провадження				
6	Віковий ценз				
7	Суб'єкт звільнення з посади				

69. В американській конституційній доктрині набув визнання юридичний вислів, згідно з яким: “Конституція США – це не те, що написали її батьки-засновники у 1787 р., а те, що про неї думає Верховний Суд США”.

Ваша думка з цього питання. Чи можна так сказати про Конституційний Суд України або якоїсь іншої зарубіжної держави. Свою позицію викладіть у формі есе.

70. Розглядаючи цивільну справу, суд виніс рішення, зміст якого не задовольнив одну зі сторін (позивача) судового процесу. Друзі позивача стали давати йому поради, рекомендуючи звернутися із відповідною скаргою в прокуратуру, касаційний суд, інший суд для нового розгляду, в апеляційний суд.

Куди б Ви порадили звернутися позивачу? Одночасно укажіть, які існують конституційні принципи правосуддя? Які судові системи діють в зарубіжних країнах?

71. Під час обговорення теми на практичному занятті з конституційного права один із студентів заявив, що недодержання конституційного звичаю чи судового прецеденту може бути оскаржено в суді. Другий студент з ним рішуче не погодився. Сказав, що це просто неможливо, але не навів жодних аргументів з цього приводу.

Хто правий у цьому спорі? Що являють собою конституційні звичаї та судові прецеденти? Якщо оскарження в суді можливе, то за яких умов?

Тема 12. Моделі конституційного правосуддя

П л а н

1. Конституційне правосуддя в механізмі правової охорони та захисту конституції.
2. Організація і формування органів конституційного контролю.
3. Функції, повноваження, акти, правові позиції.
4. Контроль за конституційністю нормативно-правових актів.
5. Моделі конституційної юстиції.

72. Заповніть табл. 13 щодо порівняння спеціалізованого конституційного контролю у США, Франції, Україні та Коста-Риці. Укажіть, до яких моделей конституційного контролю належать дані держави.

Таблиця 13

№	Критерії	США	Франція	Україна	Коста-Рика
1	Органи конституційного контролю				
2	Суб'єкти звернення до органів конституційного контролю				
3	Предмет конституційного контролю				
4	Повноваження органів конституційного контролю				
5	Порядок формування органів конституційного контролю				
6	Строк повноважень конституційного контролю				
7	Кваліфікаційні вимоги до посадових осіб органів конституційного контролю				
8	Акти, які приймають органи конституційного контролю				

73. Проаналізуйте повноваження Конституційного Суду України та на підставі цього визначте, до яких з наведених нижче видів конституційного контролю вони належать:

1. Попередній та подальший.

2. Факультативний та обов'язковий.
3. Абстрактний та конкретний.
4. Повний та частковий.
5. Формальний та матеріальний.

Які ще види конституційного контролю існують в інших державах, чи є специфіка в його здійсненні?

74. В одній із парламентських монархій король використав право вето щодо одного із законів, прийнятих парламентом. Вето глави держави не застосовувалося майже 300 років, а тому парламент звернувся до конституційного суду із відповідним поданням, в якому стверджував, що монарх утратив своє право вето.

Яке рішення, на Вашу думку, має прийняти суд? Чи може суд прийняти “соломонове” рішення про те, що монарх володіє правом вето, але не має право його застосовувати? Чи може монарх в парламентських монархіях застосовувати вето з власної ініціативи, без відповідної рекомендації уряду?

75. Парламент прийняв у третьому читанні закон про внесення змін до Конституції, яким передбачена ліквідація Конституційного Суду і передача його повноважень Верховному Суду. Висновки щодо відповідності цього законопроекту чинній Конституції від Конституційного Суду не були отримані. Указаний закон було відправлено на підпис президенту, який застосував щодо нього право вето. Парламентарі звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії президента, в яких просять визнати їх неконституційними та зобов'язати главу держави підписати й оприлюднити закон.

Яким чином може бути вирішений цей спір? Які способи охорони Конституції можуть бути застосовані в цьому випадку?

76. Лідери однієї з політичних партій, яка за результатами виборів до парламенту пройшла до законодавчого органу і стала парламентською партією, заявили, що найближчим часом будуть наполягати на прийнятті закону про заборону комуністичної ідеології та відповідної партії. На їх думку, діяльність цієї партії прямо суперечить Основному Закону держави.

Ваша думка з цього приводу? Чи може бути парламентом прийнятий такий закон? Якщо так, то яке рішення з цього питання може бути прийнято органом конституційного контролю? Чому заборона політичних партій розглядається як форма захисту конституції? Хто приймає рішення про заборону політичних партій?

Т е м а 13. Місцеве управління й самоврядування. Конституційні моделі

П л а н

1. Поняття та засади місцевого управління.
2. Система, структура та форми діяльності місцевих органів управління.
3. Функції місцевих органів. Їх відносини із центральними органами держави.
4. Поняття, форми, види та теорії місцевого самоврядування.
5. Порівняльний аналіз діяльності органів самоврядування в різних державах світу.
6. Гарантії місцевого самоврядування.
7. Статус депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування.

№ 77. Заповніть нижченаведену таблицю та встановіть, на яких рівнях будуть створені та функціонують місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування за умови:

- 1) централізованої унітарної держави
- 2) відносно децентралізованої унітарної держави
- 3) децентралізованої унітарної держави

№ п/п	Рівень	Місцеві органи виконавчої влади	Органи місцевого самоврядування
1.	Обласний		
2.	Районний		
3.	Міський		
4.	Селищний та сільський		

№78. Депутат міського муніципалітету звернувся до місцевого суду із адміністративним позовом проти міської ради. У позові депутат обґрунтовує і доводить незаконність деяких рішень муніципалітету і просить визнати їх незаконними.

Суд, вирішуючи питання про прийняття позову до розгляду, дійшов висновку, що депутат є неналежним суб'єктом звернення до суду і не має таких повноважень, як звернення до суду для визнання рішення органу місцевого самоврядування незаконним.

Суд відмовив депутату у порушенні провадження у справі за його позовом і зазначив, що тільки за умови отримання депутатом довіреностей від всіх виборців, що голосували за список партії, за яким його було обрано депутатом, і поданням їх до суду можливо порушити провадження за його позовом.

Проаналізуйте повноваження депутатів місцевих органів самоврядування у сфері захисту прав і законних інтересів виборців (на прикладі кількох держав).

Чи вірно вчинив суд в даному випадку?

№79. Власник однієї з комерційних установ своїм наказом звільнив начальника юридичного відділу. Підставою для звільнення стало те, що вказаного працівника було обрано депутатом муніципалітету міста за виборчим списком опозиційної партії. Звільнений працівник не погодився із наказом і звернувся із вимогою про поновлення на роботі, зазначивши, що його обрання депутатом не може бути підставою для звільнення, а також законом передбачено гарантії збереження робочого місця на період обрання депутатом.

Чи обґрунтовані правові позиції звільнення працівника? Чи передбачені гарантії в зарубіжних державах для депутатів місцевих органів самоврядування?

№80. На прикладі різних держав світу зробіть порівняльний аналіз діяльності органів місцевого самоврядування в різних сферах. Одночасно вкажіть, які існують форми, види та теорії місцевого самоврядування.

Яка із них, на Ваш погляд, є найбільш ефективною? Завдання виконується письмово.

Список літератури до всіх тем

Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: акад. курс: підруч. / В. М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 461 с.

Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн: підруч. / А. З. Георгіца. – Тернопіль: Астон, 2003. – 432 с.

Гураль П. Ф. Конституції та конституціоналізм в зарубіжних країнах / П. Ф. Гураль, Г. Р. Левицька. – Л.: [б.в.], 1997. – 108 с.

Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз / Жак Зіллер. – К.: Основи, 1996. – 275 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики / С. Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с.

Петришин О. Пропорційна виборча система: історичний досвід запровадження / О. Петришин // Вісн. ЦВК. – 2006. – № 1. – С. 53-57.

Евсеев А. П. Верховный Суд Соединенного Королевства: становление / А. П. Евсеев. – Х.: Юрайт, 2014. – 184 с.

Маклаков В. В. Конституционный контроль в зарубежных странах: учеб. пособие / В. В. Маклаков. – М.: Норма, 2007. – 656 с.

Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування / В. Шаповал // Право України. – 2002. – № 3. – С. 51-57.

Шаповал В. Н. Сравнительное конституционное право / В. Н. Шаповал. – К.: Княгиня Ольга, 2007. – 413 с.

Конституційне право України: підруч. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / за ред. В. О. Ріяки. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком, 2007. – 544 с.

Державне право зарубіжних країн: навч. посіб. / А.В. Панов. – Ужгород: Бреза А.Е., 2011. – 229 с.

Речицький В.В. Конституція України (проект): брошура / В.В. Речицький. – Х., 2007. – 32 с.

Речицький В.В. Проект Конституції України – 2009. Перспектива прав людини. \ Харківська правозахисна група; Худож. – оформ. Б.Є. Захаров / В.В. Речицький. – Х.: Права людини, 2009, - 144 с.

Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики: дис. канд. юрид. наук. / Ю.Г. Барабаш. – Х.: Б. в. 2003. – 205 с.

Георгіна А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади // Право України / - 2009. - № 11. – С. 100-118

Дахова І.І. Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах: монографія / І.І. Дахова, - Харків: «Фінн», 2008. – 200 с.

Коломієць Ю.М. Правовий статус монарха в державах Близького Сходу, Магрибу ТА Японії. Харків. Харківський ун-т внутр. справ. – 2000. – 117 с.

Кондратович Н.М. Конституционное право зарубежных стран. – Мн.: Тетра Системс, 2011. – 171 с.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Підготовка до практичних занять є надзвичайно важливою і необхідною, оскільки допомагає краще зрозуміти і вивчити основні теми навчальної дисципліни “Конституційне право”. Вона дає можливість оволодіти вмінням самостійно працювати із нормативними джерелами та спеціальною літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань,
- доопрацювання матеріалів лекції,
- робота в інформаційних мережах,
- опрацювання додаткової літератури,
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Для підготовки до усіх тем практичних занять, а також до лекцій необхідно використовувати нормативні джерела, підручники та навчальні посібники.

Підготовка до практичних занять передбачає вирішення задач-казусів до відповідної теми. Усі завдання повинні виконуватися у спеціальному зошиті для практичних завдань.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання запитання. Відповіді мають бути розширеними та обґрунтованими, обов’язково із посиланням на норми відповідного акта, а також на монографічне або навчальне джерело, яке використовується.

Перш ніж приступити до вирішення задачі, важливо уважно прочитати умови задачі та усвідомити усі обставини, викладені в ній. Особливу увагу слід звернути на деталі, оскільки саме в них може міститися інформація, яка підштовхне до прийняття правильного рішення. Виконувати задачу потрібно у точній відповідності з вказаними у фабулі обставинами, що не виключає й більш широкого трактування проблеми.

Вирішення на практичному занятті задачі-казусу передбачає дискусію присутніх студентів. Правильне рішення пояснює викладач.

Остаточне вирішення задачі – це логічно пов’язана низка аргументованих доказів, суджень і висновків, які ґрунтуються на конституційному та міжнародному законодавстві.

Найбільш типовими помилками при розв’язанні задач, як правило, є поверховий аналіз обставин та умов за фабулою, відсутність посилання або низька аргументація при посиланні на правову норму, не врахування рішень органів конституційної юрисдикції та Європейського суду з прав людини.

7. ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Опис предмета курсу

Курс	Напрямок, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 3	0302 “Міжнародні відносини”	Лекції: 16 Практичні заняття: 16
Загальна кількість годин: 120	6.030202 “Міжнародне право”	Види контролю: поточний контроль, іспит

Організація поточного модульного контролю

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного контролю. Об'єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини програми навчальної дисципліни “Порівняльне конституційне право”, оволодіння якими і перевіряється під час поточного контролю.

Завданням є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу ЗМ, здатності осмислити зміст теми, уміння застосовувати набуті знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктом знань студентів є успішність на практичних заняттях та виконання модульних контрольних завдань.

Критеріями оцінювання є:

– системність, активність та успішність роботи студента на лекціях, практичних заняттях, вирішення практичних завдань, самостійне опрацювання тем – від 0 до 32-ти балів;

– оцінка за модульну контрольну роботу (у тому числі у формі тестів) – від 0 до 80-ти балів.

Конкретний перелік тестів, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року.

Підсумковий бал за результатами обчислюється під час останнього практичного заняття відповідного семестру.

Результати знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності та є основою для визначення загальної успішності студента. Загальна кількість балів складає 40 балів.

8. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальна робота може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка з конституційного права, студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентація; анотацію прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури, есе та інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється за власним інтересом та попереднім узгодженням з викладачем. Завдання для індивідуальної роботи студент отримує на початку навчального року (семестру).

Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. Результати індивідуальної роботи студента оцінюються не пізніше ніж за 15 днів до початку екзаменаційної сесії, під час якої він має скласти “Конституційне право”. За індивідуальну роботу студент має можливість отримати максимально 8 балів.

9. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ

1. Конституційне право як галузь права.
2. Хто виступає суб'єктами конституційного права?
3. Які існують джерела в конституційному праві?
4. Відповідальність у конституційному праві.
5. У чому проявляється сутність конституції як основного закону суспільства і держави?
6. Які існують форми реалізації установчої влади народу?
7. Які функції властиві конституціям?
8. Яка існує класифікація конституцій?
9. Принцип обмеження влади конституцією та законами.
10. Статус політичних партій та масових громадських рухів.
11. Які існують держави за формою державного правління?
12. Що являє собою державна територія?
13. Які існують види федерацій у світі?
14. Що являє собою унітарна держава?
15. Наведіть систему адміністративно-територіального устрою.
16. У чому полягає відмінність між федерацією і конфедерацією?
17. Які символи відносять до числа державних символів?
18. Чи є відмінність між державною та офіційною мовами?
19. Назвіть форми автономії.
20. Що являє собою державний політичний режим?
21. Чи є тотожними поняття "громадяни" та "піддані"?
22. Які існують у світі правові підстави набуття громадянства?
23. Хто вирішує питання громадянства в зарубіжних країнах?
24. На яких принципах ґрунтується громадянство?
25. У чому полягає юридична природа конституційних прав, свобод та обов'язків?
26. Назвіть гарантії реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина.
27. Який критерій покладений в основу класифікації конституційних прав і свобод?
28. Дайте стислу характеристику особистих, політичних прав і свобод громадян.
29. Назвіть природні права людини.
30. Що являють собою позитивні права і в чому їх відмінність від негативних прав?
31. Які існують правові підстави обмеження в реалізації конституційних прав і свобод?
32. Перерахуйте державно-правові механізми захисту прав громадян.
33. Що являє собою демократія і в яких формах вона існує?
34. В якому співвідношенні знаходяться представницька та безпосередня демократія?

35. Референдум (плебісцит).
36. У чому полягає сутність народного суверенітету?
37. Які існують види референдумів?
38. Предмет референдумів у різних країнах.
39. Організація і проведення виборів.
40. Назвіть принципи виборчого права.
41. Що являє собою виборча система і які типи виборчих систем існують у світі?
42. Навіщо потрібні виборчі цензи?
43. Які існують конституційні моделі законодавчої влади?
44. Як формується парламент, його структура, основні форми діяльності?
45. Парламентські фракції, комітети та комісії.
46. Що являють собою парламентські дебати?
47. Назвіть основні етапи законодавчого процесу?
48. У чому відмінність між імунітетом та індемнітетом?
49. Які існують види депутатських мандатів?
50. Який існує порядок заміщення поста (посади) глави держави в монархіях і республіках?
51. Функції та акти глави держави.
52. Які правові підстави дострокового припинення повноважень глави держави передбачені в зарубіжних країнах?
53. Як відбувається формування уряду?
54. Глава уряду, члени уряду та їх статус.
55. Допоміжні органи уряду в різних країнах.
56. Адміністративна юстиція.
57. Які взаємовідносини органів судової влади й органів прокуратури існують в різних країнах?
58. Назвіть і проаналізуйте основні принципи організації та діяльності судової влади.
59. Які моделі конституційної юстиції існують у світі?
60. Функції та повноваження органів конституційної юрисдикції.
61. Назвіть систему, структуру та форми діяльності місцевих органів управління.
62. Які існують форми і види місцевого самоврядування?
63. Назвіть гарантії місцевого самоврядування.
64. Який статус мають депутати та посадові особи місцевого самоврядування?
65. Яке значення має термін “конституційне (державне) право”?
66. У чому полягає специфіка джерел конституційного права?
67. Чим зумовлена і в чому проявляється керівна роль конституційного права у правовій системі?
68. Чим займається наука конституційного права і чим вона відрізняється від навчальної дисципліни?

69. Що являє собою конституція з юридичної та соціально-політичної точок зору?
70. Чому конституції вважаються юридичною базою поточного законодавства та актом найвищої юридичної сили?
71. Чи мають місце відмінності по суті, змісту, формі та порядку внесення змін між Конституціями США та Великої Британії?
72. Який порядок прийняття і внесення змін до конституцій видається Вам найбільш демократичним й чому?
73. Які ознаки покладені в основу класифікацій конституцій?
74. Чим відрізняються права і свободи людини та права громадянина?
75. У чому відмінність позитивного та негативного формування прав і свобод?
76. Як класифікуються права, свободи та обов'язки?
77. Для чого потрібні конституційні обмеження прав та свобод і як вони формулюються в конституціях?
78. Що являють собою конституційні гарантії прав і свобод?
79. Яке значення має громадянство для прав і свобод. Що означає право на громадянство?
80. Що таке право на життя та фізичну цілісність?
81. Назвіть та проаналізуйте політичні права і свободи.
82. Що являє собою конституційно-правовий інститут економічної системи?
83. Які існують форми власності і в чому полягає соціальна функція власності?
84. Як в конституціях зарубіжних країн регулюються проблеми релігії?
85. Яка політична роль засобів масової інформації?
86. У чому полягає сенс конституційних характеристик держав як демократичних, соціальних, правових, світських?
87. Що являє собою політична партія і чим вона відрізняється від інших об'єднань громадян?
88. Що означає принцип поділу влади і як він втілюється в життя в інших державах?
89. Що таке політичний плюралізм і як він співвідноситься із партійними системами?
90. Для чого потрібні вибори і чому вони використовуються для формування не всіх державних органів?
91. У чому полягає цінність основних принципів виборчого права?
92. Які існують виборчі цензи і яким є Ваше ставлення до них?
93. Яка різниця між виборцем і виборником?
94. Які існують типи і види виборчих систем?
95. Які є недоліки мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем?
96. Яка соціальна цінність референдумів. У чому їх недоліки та переваги?

97. Які існують види референдумів та їх класифікація?
98. Чим відрізняється політико-територіальний поділ від адміністративно-територіального?
99. Що являє собою адміністративний округ?
100. Яке співвідношення між автономією та самоврядуванням?
101. Як співвідносяться форма правління і форма територіального устрою?
102. Чим федерація відрізняється від унітарної держави і конфедерації?
103. Що являє собою форма правління?
104. Чим відрізняється монархія від республіки?
105. У чому полягає відмінність виборчої монархії (ОАЕ, Малайзія) від республіки з пожиттєвим президентом?
106. Поняття державного режиму і його співвідношення з формою правління.
107. У чому полягає відмінність між парламентарними і дуалістичними формами правління?
108. Чи можливо на підставі тексту конституції визначити державний режим відповідної країни?
109. Що являє собою парламент і чи можна без нього обійтися?
110. Яке місце займають парламенти в системі поділу влади?
111. До якого виду відносять парламенти Італії та Німеччини з точки зору класифікації парламентів за рівнем їх компетенції?
112. Що являє собою закон в матеріальному та формальному значеннях?
113. Які функції виконують парламенти?
114. У чому проявляється представницький характер парламенту?
115. Яке значення мають бюджетні та податкові повноваження парламенту?
116. Що являє собою ратифікація й денонсація міжнародного договору?
117. Які існують форми парламентського контролю?
118. Що являє собою делеговане законодавство і які тут функції парламенту?
119. Які існують двопалатні системи парламенту і навіщо вони потрібні?
120. Який взаємозв'язок між порядком формування верхньої палати і які її повноваження?
121. Яке значення має інститут розпуску парламенту (палати)?
122. Які існують системи організації керівництва палатами парламенту і парламенту в цілому? Чому в двопалатних парламентах, як правило, не має посади голови парламенту?
123. У чому відмінність вільного та імперативного мандатів у теорії та на практиці?

124. У чому полягає відмінність між індемнітетом та імунітетом?
125. Які існують взаємовідносини між парламентаріями й політичними партіями, членами яких вони є?
126. Яка існує залежність складу парламентаріїв від виборчих систем?
127. Як відрізняється статус парламентської опозиції при різних формах правління?
128. Яка різниця між сесією та засіданням?
129. Для чого утворюються комітети парламенту (палати)?
130. Що являє собою законодавчий процес і які його стадії?
131. Що таке органічний та конституційний закони?
132. Які органи та посадові особи підзвітні парламентам (палатам) і в чому це виражається?
133. У чому полягає взаємозалежність парламентського контролю за діяльністю уряду та парламентською відповідальністю останнього?
134. Чим відрізняється запитання парламентарія уряду чи члену уряду від запиту?
135. Що таке інтерполяція? При яких формах правління вона можлива і чому?
136. Якими можуть бути результати парламентських розслідувань?
137. В яких формах виражається політична відповідальність уряду перед парламентом? При яких формах правління вона має місце і чи носить юридичний характер?
138. Чим відрізняється вотум недовіри від відмови в довірі?
139. Чим відрізняється імпічмент (чи інша схожа процедура) від політичної парламентської відповідальності?
140. Яка існує різниця між депутатом і делегатом?
141. Що являє собою виконавча влада і як цей термін співвідноситься з поняттями “адміністративна влада” та “державне управління”?
142. Як співвідносяться при різних формах правління глава держави і глава виконавчої влади?
143. Які існують взаємовідносини глави держави із законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади при різних формах правління?
144. Які існують види відповідальності глави держави?
145. Що являє собою уряд і його співвідношення з кабінетом?
146. Що робить і за що відповідає уряд?
147. Чим зумовлений різний порядок формування уряду в різних країнах?
148. Які взаємовідносини уряду із законодавчою та судовою владами?
149. Як співвідносяться відповідальність уряду із відповідальністю глави держави, які є відмінності між ними та в чому схожість?
150. Що являє собою судова влада і в чому її призначення?
151. Які взаємовідносини судової влади з іншими гілками влади?
152. Що являє собою магістратура?

- 153.** Які принципи судового процесу містяться в конституціях більшості країн світу?
- 154.** Чим відрізняється адміністративна юстиція від адміністративної юрисдикції?
- 155.** Що являють собою органи прокуратури в різних країнах світу?
- 156.** Які існують в світі моделі конституційної юстиції?
- 157.** Чому французьку конституційну раду не можна вважати конституційним судом?
- 158.** Чим конституційне судочинство відрізняється від цивільного та кримінального?
- 159.** Місцева адміністрація, яка сформована місцевим представницьким органом чи обрана населенням, – це орган управління чи самоврядування?
- 160.** Що являє собою місцеве самоврядування?
- 161.** Які існують в світі системи місцевого самоврядування?
- 162.** Які існують основні моделі організації публічної влади на місцях?

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з конституційного права здійснюється на основі результатів індивідуальної роботи студентів та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання та індивідуальні роботи студентів оцінюються в діапазоні від 0 до 40-ти балів; завдання, що виносяться на ПКЗ, – від 0 до 60-ти балів.

ПКЗ проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання із сучасними політико-правовими проблемами.

Конкретний перелік питань, які охоплюють зміст навчальної дисципліни, та критерії оцінювання екзаменаційних завдань доводяться до студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються три питання з порівняльного конституційного права.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляються в залікову книжку згідно з наступною шкалою (див. с. 56).

На іспиті можна отримати 60 балів із зменшенням 5 балів за нашу нижченаведену оцінку:

- 5 (A) – 60 балів
- 4 (B) – 55
- 4 (C) – 50
- 3 (D) – 45
- 3 (E) – 40
- 2 (FX) – 35
- 2 (F) - 30

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	За національною системою	За системою НЮУ ім. Ярослава Мудрого
A	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
C	ДОБРЕ – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75-79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	20-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-19

11. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

варіант № 1

1. Як Ви вважаєте, конституція – це:

- а) основний закон держави;
- б) основний закон суспільства;
- в) основний закон держави і суспільства;
- г) основний закон суспільства і держави.

2. До принципів засад конституційного ладу відносять:

- а) принцип колегіальності;
- б) принцип гласності;
- в) принцип народного суверенітету;
- г) принцип збалансованого розвитку регіонів.

3. Назвіть, що з перерахованого є ознакою суверенної держави:

- а) власне законодавство;
- б) грошова одиниця;
- в) державні символи;
- г) всі відповіді є правильними.

4. Назвіть форму державного устрою, за якого частини держави є державними утвореннями з певною політичною самостійністю:

- а) автономія;
- б) федерація;
- в) конфедерація;
- г) співдружність.

5. Виберіть правильне продовження фрази: “нові конституції майже завжди ...”:

- а) передають політичну владу новій еліті;
- б) встановлюють республіканський устрій;
- в) розширюють народне представництво;
- г) передають політичну владу буржуазії.

6. Сутність правової держави полягає у:

- а) соціальному захисті населення;
- б) пануванні права над політикою;
- в) інтеграції до європейської спільноти;
- г) наявності розгорнутої системи законодавства.

7. До інститутів громадянського суспільства відносять:

- а) армію;
- б) парламент;

- в) політичні партії;
- г) органи місцевого самоврядування.

8. До релігійних організацій не відносять:

- а) міністерство з питань релігії;
- б) релігійні навчальні заклади;
- в) монастирі;
- г) релігійні громади.

9. Основними учасниками інформаційних відносин є:

- а) держава;
- б) громадяни;
- в) юридичні особи;
- г) всі відповіді є правильними.

10. Ідея обмеженого правління полягає в обмеженні:

- а) державної влади її власними рішеннями;
- б) можливості народу впливати на владу;
- в) державної влади конституцією;
- г) повноважень судової влади.

11. В якості об'єкта конституційно-правового регулювання виступає:

- а) виборча комісія;
- б) глава держави;
- в) депутатський запит;
- г) адміністративно-територіальні одиниці.

12. Юридичними властивостями конституції є:

- а) демократизм;
- б) установчий характер;
- в) легітимність;
- г) поділ влади.

13. Найбільш повно ідеї конституціоналізму втілені в:

- а) американському конституціоналізмі;
- б) європейському конституціоналізмі;
- в) українському конституціоналізмі;
- г) радянському конституціоналізмі.

14. Виборча застава – це:

- а) внесок кандидатом певної суми грошей без їх повернення;
- б) внесок кандидатом певної суми грошей у фонд партії, яка висунула його кандидатуру;
- в) застава майна для отримання грошей на проведення передвиборної

кампанії;

г) внесок кандидатом певної суми грошей на рахунок держави з поверненням цієї суми за певних умов.

15. Якщо депутат парламенту голосує за свою кандидатуру на виборах, дайте відповідь, яке він здійснює при цьому виборче право:

- а) активне;
- б) пасивне;
- в) суб'єктивне;
- г) об'єктивне.

16. Дострокове відкликання депутата можливе при:

- а) вільному мандаті;
- б) позбавленні мандата главою держави;
- в) імперативному мандаті;
- г) позбавленні мандата в буржуазних недемократичних державах.

17. Укажіть, які із перелічених нижче держав належать до парламентських республік:

- а) Франція;
- б) Італія;
- в) Мексика;
- г) Україна.

18. Дайте відповідь, який із суб'єктів США не є штатом:

- а) Канзас;
- б) Колумбія;
- в) Мічиган;
- г) Міннесота.

19. Автономна Республіка Крим (АРК) в Україні – це:

- а) політична автономія;
- б) адміністративна автономія;
- в) напівполітична автономія;
- г) законодавча автономія.

20. Студенти – організатори мітингу напередодні його проведення:

- а) попросили дозволу у ректора;
- б) повідомили ректора про проведення мітингу;
- в) звернулися за дозволом про проведення мітингу в мерію;
- г) запросили представника комісії з нагляду за проведенням мітингу.

В а р і а н т № 2

1. Єдиним джерелом влади в державі є:

- а) корінні народи;
- б) нація;
- в) парламент;
- г) монарх.

2. Зазначте, хто має право ратифікувати міжнародні договори:

- а) глава держави;
- б) парламент;
- в) уряд;
- г) народний референдум.

3. Оберіть правильний варіант відповіді на запитання: чи може держава визнаватися “узурпатором влади”:

- а) ні, не може, бо влада народу це і є державна влада;
- б) може, поки мова йде про напад на іншу державу;
- в) так, може, якщо йдеться про первісну владу народу;
- г) держава – це і є втілення влади, отже, вона не може бути її узурпатором.

4. До принципів засад конституційного ладу належить:

- а) принцип таліона;
- б) принцип таємного голосування;
- в) принцип державного суверенітету;
- г) принцип гласності.

5. Сутність соціальної держави полягає у:

- а) соціальному захисті населення;
- б) пануванні права над політикою;
- в) наявності розгалуженої системи законодавства;
- г) інтеграції до європейської спільноти.

6. Фінансування політичних партій забороняється здійснювати:

- а) громадським організаціям;
- б) іноземним державам;
- в) громадянам;
- г) приватним підприємствам.

7. Діяльність політичних партій може бути примусово припинена шляхом:

- а) заборони;
- б) тимчасової заборони;

- в) реорганізації;
- г) саморозпуску.

8. Укажіть, хто виступає в якості суб'єкта конституційно-правового регулювання:

- а) державна територія;
- б) глава держави;
- в) публічна влада;
- г) референдум.

9. Назвіть дату прийняття першої конституції в Європі:

- а) 1704 р.;
- б) 1710 р.;
- в) 1791 р.;
- г) 1878 р.

10. Укажіть, коли була створена так звана “Конституція П. Орлика”:

- а) 1710 р.;
- б) 1732 р.;
- в) 1789 р.;
- г) 1795 р.

11. Назвіть функції конституції:

- а) законність;
- б) особливий порядок захисту конституції;
- в) консолідуюча;
- г) поділ влади.

12. Легітимність конституції – це:

- а) принципи конституції;
- б) функції конституції;
- в) юридичні властивості конституції;
- г) соціологічна властивість конституції.

13. До основних особистих прав особи звичайно відносять:

- а) право на страйк;
- б) право на житло;
- в) право на свободу совісті;
- г) право на працю.

14. Укажіть, що є правовою підставою для в'їзду іноземця в державу:

- а) віза;

- б) закордонний паспорт;
- в) паспорт і віза;
- г) всі відповіді правильні.

15. Абсентеїзм виборців – це:

- а) заклик до бойкоту виборів;
- б) відмова від реєстрації;
- в) неявка виборців на виборчі дільниці;
- г) масове ухилення від участі у виборах.

16. Укажіть, які з вказаних держав відносять до монархій:

- а) Австрія;
- б) Ангола;
- в) Австралія;
- г) Алжир.

17. До складу Італії входять 20 автономних областей, які охоплюють всю територію країни. Італія – це:

- а) проста держава;
- б) складна унітарна держава;
- в) регіоналістична держава;
- г) вона не підпадає під жодну класифікацію.

18. Дайте відповідь, чи можуть суб'єкти федеративних держав вийти зі складу федерації:

- а) можуть, бо вони є суверенними;
- б) не можуть;
- в) можуть при певних сприятливих умовах;
- г) можуть, якщо не проти буде сама держава, до складу якої вони входять.

19. Вертикальний поділ влади – це:

- а) підпорядкування виконавчої влади законодавчій;
- б) відносини федерації із її суб'єктами;
- в) підпорядкування суддів тільки закону і власній совісті;
- г) вертикаль виконавчої влади.

20. Концепція єдності та поділу влади:

- а) виключають один одну;
- б) поєднуються;
- в) поєднуються при певному тлумаченні цих концепцій;
- г) це взагалі взаємовиключні поняття.

1. Назвіть країну, в якій парламент має необмежену законодавчу компетенцію:

- а) ФРН;
- б) Україна;
- в) Австрія;
- г) Нова Зеландія.

2. Укажіть, що із наведеного переліку не відносять до форм парламентського контролю:

- а) вотум недовіри;
- б) парламентське розслідування;
- в) затвердження державного бюджету;
- г) процедуру інтерполяції.

3. Дайте відповідь, в якій із указаних країн існує монокамеральний парламент:

- а) ФРН;
- б) Росія;
- в) Австрія;
- г) Ізраїль.

4. Верхня палата парламенту формується не шляхом виборів у:

- а) Японії;
- б) Китаї;
- в) Великій Британії;
- г) Іспанії.

5. Віковий ценз для депутата парламенту встановлюється у 30 років в:

- а) Бельгії;
- б) Франції;
- в) Італії;
- г) Туреччині.

6. Дайте відповідь, що означає термін “іммунітет”:

- а) заборона арешту будь-якого депутата;
- б) особиста недоторканність члена парламенту та захист з боку парламенту від судового переслідування;
- в) неможливість притягнення депутата до юридичної відповідальності взагалі;
- г) гарантія не притягнення депутата до будь-якої юридичної

відповідальності.

7. Укажіть, в яких країнах не існує несумісності депутатського мандата і посади члена уряду:

- а) Велика Британія;
- б) Люксембург;
- в) Нідерланди;
- г) Таїланд.

8. Глава держави є символом влади та держави в:

- а) Португалії;
- б) Японії;
- в) Україні;
- г) ФРН.

9. Назвіть країну, в якій функції глави держави виконує одноосібний монарх, який обирається правлячою сім'єю (династією):

- а) Об'єднані Арабські Емірати;
- б) Японія;
- в) Малайзія;
- г) Кувейт.

10. Країною, в якій президент обирається колегією виборців, є:

- а) В'єтнам;
- б) Швейцарія;
- в) США;
- г) Фінляндія.

11. Не допускається повторне обрання президентом однієї і тієї самої особи у:

- а) Франції;
- б) Єгипті;
- в) Мексиці;
- г) Італії.

12. Абсолютизм є (абсолютним вето наділений глава держави) в:

- а) Греції;
- б) Люксембурзі;
- в) Саудівській Аравії;
- г) Чехії.

13. Термін “федеральний уряд” законодавчо закріплений у державах:

- а) Індія;
- б) Колумбія;

- в) Австрія;
- г) ФРН.

14. Парламентський спосіб формування уряду застосовується в:

- а) Румунії;
- б) Чилі;
- в) Уругваї;
- г) Україні.

15. Політична відповідальність уряду одночасно перед парламентом і главою держави має місце в:

- а) Узбекистані;
- б) Італії;
- в) Бельгії;
- г) Португалії.

16. Основною ознакою романо-германської моделі судових систем є:

- а) активна роль судді в судовому процесі;
- б) змагальність судового процесу;
- в) широка практика виборності суддів;
- г) застосування виключно апеляційної форми оскарження судових рішень.

17. Дайте відповідь, в яких країнах існує змішана форма оскарження судових рішень, яка поєднує риси апеляції та касації:

- а) США;
- б) Німеччині;
- в) Україні;
- г) Індії.

18. Верховний суд як найвища судова інстанція вирішує питання про конституційність нормативно-правових актів у:

- а) Бельгії;
- б) Чехії;
- в) США;
- г) Норвегії.

19. Суддю призначає Вища судова рада в:

- а) Аргентині;
- б) Франції;
- в) Угорщині;
- г) Болгарії.

20. Суддя може бути позбавлений недоторканності тільки в

порядку імпичменту у:

- а) Японії;
- б) Молдові;
- в) Франції;
- г) Португалії.

В а р і а н т № 4

1. Позачергові сесії Верховної Ради України скликаються:

- а) головою парламенту;
- б) Президентом України;
- в) Прем'єр-міністром України;
- г) секретарем РНБОУ.

2. Агітацію по виборах глави держави не можуть вести:

- а) члени виборчих комісій;
- б) політичні партії;
- в) довірені особи кандидатів;
- г) громадяни, які проживають за кордоном.

3. Закони набувають чинності після:

- а) їх остаточного ухвалення;
- б) підписання головою парламенту;
- в) підписання главою держави;
- г) оприлюднення в офіційному виданні.

4. На змішаній основі верхня палата парламенту формується в:

- а) Україні;
- б) Росії;
- в) Польщі;
- г) Австрії.

5. Укажіть, в якій із країн верхня палата парламенту обирається на дев'ять років:

- а) ФРН;
- б) Франції;
- в) США;
- г) Чехії.

6. Індемнітет – це:

- а) заборона арешту будь-якого депутата;
- б) гарантія не притягнення депутата до будь-якої юридичної відповідальності;
- в) особиста недоторканність члена парламенту та захист з боку

парламенту від судового переслідування;

г) право парламентаря не нести юридичної відповідальності за дії, пов'язані із парламентською діяльністю як у період здійснення депутатських повноважень, так і після їх закінчення.

7. Глава держави структурно не належить до жодної із гілок влади в:

- а) Бельгії;
- б) Польщі;
- в) Італії;
- г) Індії.

8. Укажіть, в якій державі функції глави держави виконує колегіальний орган, обраний парламентом на встановлений строк:

- а) Канаді;
- б) Сан-Маріно;
- в) Швейцарії;
- г) Андоррі.

9. Удосконалена кастильська (шведська система престолонаслідування) існує в:

- а) Бельгії;
- б) Іспанії;
- в) Нідерландах;
- г) Швеції.

10. Країною, в якій президентом може бути обраний будь-який громадянин, якому виповнилося 50 років, є:

- а) Італія;
- б) Індія;
- в) Індонезія;
- г) Іран.

11. На сім років президент обирається в:

- а) Австрії;
- б) Єгипті;
- в) Німеччині;
- г) Туреччині.

12. Глава держави може застосовувати “кишенькове вето” в:

- а) Мексиці;
- б) США;
- в) Австрії;
- г) Еквадорі.

13. З'ясуйте, що означає термін “контрасігнатура”:

- а) акт глави держави скріплюється підписом прем'єр-міністра або відповідного міністра;
- б) акт глави держави готується за його вказівкою відповідною компетентною посадовою особою;
- в) після підписання акта главою держави цей акт повинен бути прийнятий до виконання;
- г) глава держави своїм підписом скріплює акт прем'єр-міністра чи відповідного міністра.

14. Позапарламентський спосіб формування уряду застосовується у:

- а) Грузії;
- б) США;
- в) Перу;
- г) Чорногорії.

15. Звинувачення у вчиненні кримінальних злочинів проти членів уряду висувуються парламентом в:

- а) Росії;
- б) Україні;
- в) Білорусі;
- г) Бельгії.

16. Англосаксонська модель судових систем діє у:

- а) Франції;
- б) Новій Зеландії;
- в) Україні;
- г) Німеччині.

17. Американська модель спеціалізованого конституційного контролю діє в:

- а) Аргентині;
- б) Австрії;
- в) Андоррі;
- г) Афганістані.

18. Конституційний контроль здійснюється Конституційним трибуналом у:

- а) Швеції;
- б) Грузії;
- в) Португалії;
- г) Польщі.

19. Суддю призначає глава держави в:

- а) США;
- б) Чехії;
- в) Австрії;
- г) Македонії.

20. За пропозицією палат парламенту, уряду, Вищої ради судової влади глава держави призначає суддю в:

- а) Італії;
- б) Іспанії;
- в) Індії;
- г) Ірані.

12. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Поняття і предмет конституційного права.
2. Суб'єкти конституційного права.
3. Джерела конституційного права.
4. Відповідальність у конституційному праві.
5. Поняття та сутність конституції як основного закону суспільства і держави.
6. Поняття та форми реалізації установчої влади народу.
7. Форма і структура конституції.
8. Функції та юридичні властивості конституцій.
9. Класифікація конституцій.
10. Порядок прийняття, внесення змін (поправок) до конституцій.
11. Конституційний лад і його засади.
12. Соціальна, правова, демократична держава.
13. Принцип обмеження влади конституцією і законами.
14. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу.
15. Конституційно-правові засади політичної системи.
16. Статус політичних партій та масових громадських рухів.
17. Держава і релігія.
18. Порівняльний аналіз конституційного регулювання статусу особи в сучасному світі.
19. Конституційні засади економічної системи.
20. Державний суверенітет і поділ влади.
21. Державні символи та державна (офіційна) мова.
22. Форма державного правління.
23. Форма державного устрою.
24. Види федерацій в різних країнах.
25. Унітарна держава.
26. Система адміністративно-територіального устрою.
27. Автономія: поняття, форми, види.
28. Державний (політичний) режим: поняття і різновиди.
29. Засади конституційного статусу людини та громадянина.
30. Інститут громадянства (підданства): поняття, підстави набуття та припинення громадянства.
31. Принципи громадянства.
32. Конституційні права і свободи та обов'язки: поняття, юридична природа та гарантії.
33. Класифікація конституційних прав.
34. Види та характеристика особистих, політичних та інших прав людини і громадянина.
35. Природні та позитивні права.
36. Правові підстави обмеження в реалізації конституційних прав і

свобод громадян.

37. Державно-правові механізми захисту прав громадян.
38. Міжнародно-правові механізми захисту прав громадян.
39. Демократія та її форми.
40. Співвідношення представницької та безпосередньої демократії.
41. Принцип народного суверенітету.
42. Референдум (плебісцит).
43. Народна ініціатива.
44. Види референдумів.
45. Предмет референдумів у різних країнах.
46. Вибори. Організація і проведення виборів.
47. Принципи виборчого права.
48. Типи виборчих систем у різних країнах світу.
49. Виборчі цензи.
50. Конституційні моделі законодавчої влади.
51. Загальна характеристика представницьких органів.
52. Формування парламенту, його структура та склад.
53. Основні форми діяльності парламенту.
54. Парламентські фракції, комітети та комісії.
55. Парламентські дебати.
56. Законодавчий процес.
57. Конституційний статус депутатів.
58. Депутатський мандат.
59. Імунітет та індемнітет.
60. Конституційні засади інституту народного захисника (омбудсмена).
61. Державна влада як інститут конституційного права.
62. Інститут глави держави та його різновиди.
63. Порядок і умови заміщення поста (посади) глави держави в монархіях та республіках.
64. Функції, компетенція, акти та відповідальність глави держави.
65. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами.
66. Імпічмент глави держави.
67. Система органів державної влади.
68. Формування уряду.
69. Компетенція та акти уряду.
70. Глава уряду, члени уряду та їх статус.
71. Політична відповідальність уряду.
72. Організація виконавчої влади в умовах різних форм державного правління.
73. Допоміжні органи уряду в різних країнах.
74. Загальне вчення про судову владу.
75. Адміністративна юстиція.
76. Взаємовідносини судової влади і органів прокуратури в різних

країнах.

77.Суд присяжних.

78.Основні принципи організації та діяльності судової влади.

79.Статус суддів.

80.Моделі конституційної юстиції.

81.Організація і формування органів конституційного контролю.

82.Функції та повноваження органів конституційної юрисдикції.

83.Акти та правові позиції органів конституційної юрисдикції.

84.Поняття та засади місцевого управління.

85.Система, структура та форми діяльності місцевих органів.

86.Форми та види місцевого самоврядування.

87.Теорії місцевого самоврядування.

88.Порівняльний аналіз діяльності органів самоврядування в різних державах світу.

89.Гарантії місцевого самоврядування.

90.Статус депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування.

13. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ З КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

- 1.** Галузь конституційного права і її система.
- 2.** Головні джерела конституційного права.
- 3.** Регулятивна роль конституцій.
- 4.** Юридичні властивості конституцій.
- 5.** Ревізія (внесення змін та перегляд) конституцій.
- 6.** Соціальна держава.
- 7.** Поділ влади як конституційний принцип.
- 8.** Адміністративно-територіальний устрій.
- 9.** Територіальна автономія.
- 10.** Принцип народного суверенітету.
- 11.** Народна ініціатива.
- 12.** Іноземці як суб'єкти конституційного права.
- 13.** Гарантії та захист основних прав і свобод громадян.
- 14.** Конституційні принципи політичної системи.
- 15.** Виборче право.
- 16.** Виборчі системи.
- 17.** Референдум і народна законодавча ініціатива.
- 18.** Єдність державної влади.
- 19.** Інститут форми правління.
- 20.** Державний (політичний) режим.
- 21.** Основні форми діяльності парламенту.
- 22.** Уряд і його різновиди.
- 23.** Суд присяжних.
- 24.** Конституційно-правовий статус суддів.
- 25.** Теорії місцевого самоврядування.
- 26.** Гарантії місцевого самоврядування.
- 27.** Уряд як державний інститут.
- 28.** Конституційні права, свободи та обов'язки громадян.
- 29.** Юрисдикція органів конституційного контролю.
- 30.** Форма і структура конституцій.
- 31.** Зміст конституцій.
- 32.** Мова і стиль конституцій.
- 33.** Система джерел конституційного права.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	6
3. Програма навчальної дисципліни “Порівняльне конституційне право”.....	7
4. Тематика лекцій.....	10
5. Плани практичних занять та задачі-казуси.....	14
6. Самостійна робота студентів.....	45
7. Поточний (модульний) та підсумковий контроль знань студентів.....	46
8. Індивідуальна робота студентів.....	48
9. Питання за темами змістових модулів.....	49
10. Критерії оцінки успішності студентів.....	55
11. Тестові завдання.....	57
12. Контрольні питання для підготовки до іспиту	70
13. Теми рефератів з порівняльного конституційного права.....	73

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

“ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ”

галузь знань 0302 «Міжнародні відносини»,
освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»,
напрямок підготовки 6.030202 «Міжнародне право»

**для студентів 2 курсу факультету № 7
денної форми навчання**

Укладачі: СЛІНЬКО Тетяна Миколаївна,
БАРАБАШ Юрій Григорович,
КУШНІРЕНКО Олександр Георгійович

Відповідальний за випуск